

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2002:80

Skolbiblioteket på friskolorna
En studie av friskolorna i Lunds kommun med fokus på
de verksamhetsansvarigas inställning

DANIELLA MELIN

© **Daniella Melin**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel: Skolbiblioteket på friskolorna : en studie av friskolorna i Lunds kommun med fokus på de verksamhetsansvarigas inställning

Engelsk titel: The school library at the independent schools : a study of the independent schools in the municipality of Lund, with focus on the principals' opinion

Författare: Daniella Melin

Färdigställt: 2002

Handledare: Karen Nowé, Kollegium 4

Abstract: The purpose of this master thesis is to examine the opinion about school libraries among principals at the independent schools in the municipality of Lund.

In order to fulfil my purpose I used a qualitative method with an introductory questionnaire, which gave background material to the interviews. All seven principals answered the questionnaire and five of them agreed to participate in an interview. Another two interviews were made with two informants, this material was included in the background material.

As theoretical framework I have used literature about the school library development, the role of the principal for development and David V. Loertscher's taxonomy containing theories about the levels in a school library. The result of the study compared with Loertscher's taxonomy is that the level of the school libraries is very low, it is in all cases used as a solid warehouse.

From the interviews I have established opinions, work methods and thoughts about the importance of school libraries. The opinions of the school library were mainly influenced by personal interest in books, not by rules and regulations.

The respondents mentioned impediments for investing in the school library such as, economy, time, knowledge and responsibility. The future of the school libraries is uncertain. However, the opinions, ideas and motivation to develop provides possibilities. The conclusion is that the importance to look for new models of how to develop and invest, combined with the motivation and intention as well as guidance, will make it possible to create developed school libraries even at private schools.

Nyckelord: skolbibliotek, friskolor, fristående skolor, verksamhetsansvarig, skolutveckling

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	5
1.1	Bakgrund	5
1.2	Disposition	6
1.3	Syfte och frågeställningar	7
1.4	Definitioner	7
2	METOD	10
2.1	Material och informationssökning	10
2.2	Val av metod	10
2.2.1	Urval av respondenter	11
2.2.2	Utformning och genomförande av enkäten	12
2.2.3	Utformning och genomförande av intervjuerna	12
2.2.4	Bearbetning och analys av intervjuerna	14
2.3	Undersökarens roll och påverkan	14
3	FRISKOLAN	15
3.1	Trenne sorters friskolor	15
3.2	Friskolornas blomstring	16
3.3	Finansiering	16
3.4	Att godkänna en friskola?	17
3.5	Styrdokument och regler för friskolor	17
3.5.1	Förordningen om fristående skolor	17
3.5.2	Lokala skolplaner	18
4	SKOLANS VERKSAMHETSANSVARIGE	19
5	SKOLBIBLIOTEKET	21
5.1	Vad är ett skolbibliotek?	21
5.2	Skolbiblioteksfunktioner	23
5.2.1	Synen på läromedel och litteratur	23
5.2.2	Informationssökning	23
5.3	Arbetsplaner och styrdokument	24
5.3.1	Arbetsplaner	24
5.3.2	Den lokala skolplanen	25
5.3.3	Lpo 94	25
5.3.4	Bibliotekslagen	26
5.3.5	Unescos skolbiblioteksmanifest	27
5.4	Två viktiga aktörer för skolbibliotek	27
5.4.1	Informantintervju med Lotta Kårlind, Skolverket	28
5.4.2	Informantintervju med Johanna Hansson, Statens kulturråd	29
5.5	Loertschers taxonomi	30
6	RESULTATREDOVISNING	33
6.1	Bakgrundsfakta	33
6.2	Observation av ett bokrum	34
6.3	Vad är ett skolbibliotek och vilka funktioner bör det innehålla?	34
6.4	Synen på läromedel och litteratur	35
6.5	Informationssökning	36
6.6	Skolbiblioteket som en pedagogisk resurs	37
6.7	Vikten av ansvarig personal för skolbiblioteket	38
6.8	Planering	39

6.9 Arbetsplaner och styrdokument.....	40
6.9.1 Arbetsplaner	40
6.9.2 Styrdokument	40
6.10 Skolbibliotekets utveckling	41
6.11 Samarbete med andra bibliotek	42
6.12 Skolbiblioteket i framtiden.....	44
7 ANALYS.....	45
7.1 Skolbiblioteket på friskolorna	45
7.2 Arbetssätt.....	46
7.3 Informationssökning.....	47
7.4 Skolbiblioteket som pedagogisk resurs	49
7.5 Skolbibliotekarien	51
7.6 Synen på skolbiblioteket	51
7.6.1 Arbetsplaner	51
7.6.2 Styrdokument	52
7.7 Framtiden.....	53
7.7.1 Att våga eller kunna satsa.....	53
7.7.2 Samarbete med andra bibliotek	55
7.7.3 Den verksamhetsansvariges roll.....	55
7.8 Analys efter Loertschers taxonomi.....	56
7.9 Friskolan och skolbiblioteket – en kort summering	57
7.10 Slutsats	57
7.11 Förslag till vidare forskning	58
8 SAMMANFATTNING	60
9 KÄLLFÖRTECKNING	62
BILAGA 1 - Enkät	65
BILAGA 2 – Intervjumall till respondentintervju.....	68
BILAGA 3 - Intervjumall till informantintervju	70

1 INLEDNING

Skolbiblioteket, är det en nödvändighet eller lyxvara?!

Det är tufft för skolbiblioteken, både ekonomiskt men ofta även opinionsmässigt. En allmän uppfattning är att det är bra med ett skolbibliotek men det får helst inte kosta för mycket och ofta inte något alls. När skolorna stöter på ekonomiska problem är skolbiblioteket inte sällan en verksamhet som blir drabbad. Ska skolbiblioteket verkligen i så många fall vara beroende av eldsjälaras övertygelse och rektorns stöd? För det är så verksamheten på många skolor har utformats, genom att det har funnits hängivna personer som har besuttit en övertygelse om skolbibliotekets betydelse.

Under de senare åren har frågor och funderingar kommit upp vad det gäller friskolorna, en skolform vilken har varit i ständig ökning sedan 1992 då skolpengen infördes. I och med skolpengsreformen ökade möjligheterna för andra skolalternativ att utvecklas. Friskolorna blomstrar och lockar till sig allt fler elever samtidigt som medvetenheten inte verkar öka avsevärt om friskolornas förutsättningar eller hur de är uppbyggda.

Det ligger i tiden att undersöka förutsättningar och förhållanden ute på friskolorna, särskilt med tanke på att det rent allmänt verkar råda ganska stor förvirring och okunskap inför detta skolfenomen. Samtidigt finns det en bild av friskolorna vilken är skapad av media och de diskussioner som har förts i debatter och insändare under de senaste två åren.

1.1 Bakgrund

Det är näst intill en omöjlighet att ge en generell överblick över förhållandet på friskolorna, då de flesta friskolor skiljer sig avsevärt från varandra. Friskolorna kan inte betraktas som en homogent sammansatt grupp. Likväl som den kommunala skolan är en heterogen grupp med särskiljande förutsättningar så är även friskolan det. Däremot kan man anta att det finns några förutsättningar för friskolorna som är lika för alla. Det kan gälla styrdokument, investeringsmöjligheter, storlek etc.

Ur otaliga diskussioner, insändare, funderingar och tankegångar både från mig själv och i samtal med bibliotekariekollegor och vänner har mitt uppsatsämne uppkommit och formats. Samtidigt som jag har funderat på ämnet har jag följt debatten i olika tidningar och alltmer insett att ämnet är av stor aktualitet. Därav växte mitt intresse för friskolorna ytterligare och jag fann det intressant att koppla friskoledebatten till skolbiblioteket. Min kunskap har i princip varit obefintlig huruvida det ser ut på friskolorna och hur diskussionen rörande skolbibliotek ser ut. Hur kommer skolbiblioteket in i diskussionen på friskolorna och hur ser den rådande standarden ut? Enbart i några enstaka artiklar har skolbiblioteket i relation till friskolan debatterats. Det har därmed inte funnits så mycket skrivet om hur det ser ut. Uppsatsämnet utvecklades sedermera till att omfatta friskolornas relation till skolbiblioteket med målet att undersöka en hel kommun och se hur den rådande inställningen till skolbiblioteket ser ut. Hur förhåller sig friskolorna till de styrdokument som placerar in skolbibliotek i en nödvändighet för att bedriva vissa arbetssätt i skolan?

Lärandet är den fundamentala utgångspunkten i skolan, och synen på lärandet har förändrats. Detta har även påverkat folkbiblioteken i hög grad, eftersom diskussionerna

nu ofta rör det livslånga lärandet. Utbildning, bibliotek och teknisk utrustning ska ge nya möjligheter för alla människor i samhället att vidareutveckla och vidareutbilda sig. Grunden till det lustfyllda lärandet grundläggs i grundskolan och jag kan väl inte annat än påstå att dagens skola med moderna läromedel, nya medier och lockande litteratur skiljer sig betydligt från den skola som jag tog del av på 80-talet. Idag är det inte ovanligt att man frångår läromedel och låter eleven till viss del själv styra sin inläring. Efter förmåga och intresse får eleverna söka sig vidare i informationskanalerna. Den ökande tillgången till information och informationskanaler har också inneburit att bibliotekariens yrkesroll har förändrats. Det finns skolbibliotek som skiljer sig avsevärt ifrån varandra, men det är inte sällan som det ideala skolbiblioteket ses som ett infotek, placerat mitt i skolans lokaler. Nu skiljer sig verkligheten ofta från denna syn och med tanken hur fundamentalt viktigt skolbiblioteket är för att stärka elevens kunskapslust och skolans arbetssätt kommer jag att undersöka friskolorna och deras förhållningssätt till skolbiblioteksverksamhet.

1.2 Disposition

Efter att ha presenterat bakgrunden till valet av mitt ämne kommer uppsatsen att vara disponerad som följer:

Syfte och frågeställningar. Där jag förklarar grunden till uppsatsen, vad jag avser att undersöka och vilka frågor som ligger till grund för undersökningen.

Definitioner. Ett viktigt avsnitt som förklarar olika begrepp och ord som används i skol- och biblioteksvärld.

Metoddel. Det kapitel där jag förklarar mitt metodval samt beskriver avgränsning och urval samt genomförandet av undersökningen från enkät till intervju.

Friskolan. Ett kapitel där jag presenterar friskolornas historia, utveckling samt hur det går till att starta en friskola och vilka styrdokument som finns att stödja sig på. Friskolorna i Lunds kommun presenteras översiktligt.

Skolan som organisation. Där jag förklarar den verksamhetsansvariges roll, en viktig teoretisk grund för mitt tänkande.

Skolbiblioteket. I detta kapitel som för in uppsatsen på skolbibliotek, tas viktiga delar som tidigare forskning på området, ett skolbiblioteks funktion och ett skolbiblioteks pedagogiska roll upp. Styrdokument som är viktiga för skolbiblioteket beskrivs. Två informantintervjuer med anställda på Skolverket och Statens kulturråd redovisas. Loertschers taxonomi, vilken är en viktig teoretisk grund för uppsatsen, presenteras.

Resultatredovisning. Det kapitel där resultatet av undersökningen redovisas indelat efter de frågor och ämnen som har tagits upp i intervjuerna.

Analys och diskussion. Ett kapitel där resultatet kopplas till litteraturen, teorier och egen diskussion. Sist i kapitlet summeras analys och diskussion i några slutsatser.

Sammanfattningen. Det kapitel där uppsatsens innehåll sammanfattas.

Sist i uppsatsen följer källförteckningen samt bilagor innehållande enkätfrågor och intervjumallar.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka de friskolor på grundskolenivå som finns i Lunds kommun och se vad det finns för rådande förutsättningar och inställningar till att driva en skolbiblioteksverksamhet.

Mina frågeställningar är enligt följande:

Finns det ett skolbibliotek eller funktioner som kan jämföras med det som enligt litteratur och forskningskällor relateras till skolbiblioteksverksamhet?

Vad har skolans verksamhetsansvarige för grundsyn på skolbibliotek och på skolbibliotekets roll i skolans pedagogiska verksamhet?

Finns det i nuläget något styrdokument motsvarande en lokal arbetsplan, vilken omfattar skolbiblioteksfunktioner och sätter dessa i relation till skolans pedagogiska verksamhet?

Hur förhåller sig den verksamhetsansvarige till styrdokument som läroplanen, bibliotekslagen och UNESCO:s skolbiblioteksmanifest?

På vilket sätt, sätts bibliotek, informationssökning och skolbiblioteksfunktioner in i ett framtida perspektiv på skolan?

1.4 Definitioner

De begrepp och termer som kommer att få en förklaring i följande kapitel har valts ut på grund av den stora betydelse som de har fått för den undersökning som jag har valt att göra. Det är även begrepp som är viktiga och vanligt förekommande i litteraturen inom området.

Arbetsplan

En arbetsplan används som stöd för att utveckla en verksamhet. Enligt Grundskoleförordningen ska det finnas en arbetsplan som är utarbetad under medverkan av lärare och annan personal.¹ Det finns ett antal begrepp som används synonymt med arbetsplan och de är bland annat verksamhetsplan och handlingsplan. Endast ett begrepp kommer dock att användas i uppsatsen och det är arbetsplan.

Friskola

En friskola är en skola som styrs av en huvudman som är annan än stat, kommun eller landsting.² Ibland används också begreppet fristående grundskola. I uppsatsen avser jag dock att använda mig av det förkortade begreppet friskola.

¹ Grundskoleförordningen, SFS: 1998: 747, 2 kap. §23

² *Fristående grundskolor*, 2001, s. 25-31

Informationssökning

Det finns många olika sätt att se på informationssökning och vad det innebär. I skolmening kan man säga att det till stor del innehåller strategier i att söka, teknisk färdighet, bildförståelse, läsförståelse och ett kritiskt tänkande.³ I uppsatsen används begreppet främst i betydelsen att söka, granska, värdera källkritiskt och att använda den information som sökts upp.

Taxonomi

Taxonomi är ett begrepp för ett mätverktyg eller mätskala som i den här uppsatsen används av David V. Loertscher, vars taxonomi är en mätskala för att mäta vilken nivå skolbiblioteksverksamheten befinner sig på.⁴

Tematisk undervisning

Tematiskt arbete och undervisning kännetecknas av att det bygger på ett tvärvetenskapligt synsätt som delar in undervisningen tematiskt och inte ämnesmässigt. De ämnen som studeras vävs samman till en helhet. Olika färdigheter som att läsa och skriva övas i sina funktionella sammanhang och inte som en färdighet i sig. Innehållet i undervisningen har även direkt återkoppling till elevernas erfarenheter och förståelse av vardagen. Sist men inte minst är den tematiska undervisningen inte uppbyggd på traditionella läromedel utan på annan litteratur. Användningen av skönlitterära texter är av stor vikt för det sökande arbetet som eleverna utför.⁵

Undersökande arbetssätt

Anette Eliasson, medförfattare till boken *Det öppna lärorummet* har i boken fokuserat på lärandet och det undersökande arbetssättet. Eliasson beskriver det undersökande arbetssättet som ett speciellt förhållningssätt till människan och speciellt till det arbetssätt man har valt. Ett undersökande arbetssätt baseras på att eleverna själva söker information och källor till frågeställningar de har valt. Eleverna bearbetar, analyserar och förhåller sig källkritiskt till informationen, innan de presenterar sitt arbete. Det här arbetssättet passar att använda i allt skolarbete och är överordnat metoder som problembaserat lärande, PBL.⁶

Verksamhetsansvarig

Det finns ett antal olika benämningar för den person som på en skola är administrativt och pedagogiskt ansvarig. Skolledare, rektor och verksamhetsansvarig är titlar som oftast förekommer i samma betydelse. Möjligtvis kan det i vissa fall råda en viss skillnad i arbetets uppdelning. Rektors uppgift är förutom att fungera som en pedagogisk ledare för skolan även att organisera skola och skolarbete.⁷

I några fall har jag stött på att rektorsrollen uteslutits helt och hållet på friskolorna. I några fall har man delat på ansvaret och tillsatt en pedagogiskt ansvarig och en administrativt ansvarig. I förordningen om fristående skolor står att läsa om rektor att "För ledningen av utbildningen skall det finnas en rektor. Om det finns särskilda skäl

³ Nilsson, Monica, *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*, 1998, s. 47

⁴ Loertscher, David W. , *Taxonomies of the School Library Media Program*, 1998

⁵ Nilsson, Jan, *Tematisk undervisning*, 1997, s. 5-12

⁶ Eliasson, Anette, *Det öppna lärorummet: som grogrund för kunskapande*, 1999, s. 17 f.

⁷ *Skolbiblioteken i Sverige*, 1999, s. 40

med hänsyn till skolans pedagogiska inriktning, får ledningen av utbildningen utövas av flera personer.”⁸

I undersökningen deltog någon enstaka respondent som inte har haft en rektorsposition, men som har varit den person av skolans ansvariga som har varit närmast en rektorsposition när det gäller skolbiblioteksverksamheten samt den som varit mest lämpad för att delta i undersökningen. Därmed har jag valt att konsekvent jämställa alla respondenterna med varandra. För att underlätta läsningen och minimera förvirringen samt för att alla respondenter ska känna sig rättvist behandlade har jag valt att använda benämningen verksamhetsansvarig.

⁸ Förordning om fristående skolor, SFS: 1996:1206, 4§

2 METOD

I följande kapitel presenteras tillvägagångssättet för att bygga upp uppsatsen. Material, metodval, undersökning och bearbetning av materialet beskrivs.

2.1 Material och informationssökning

För att hitta relevant litteratur till min uppsats har jag använt mig utav tips från kollegor, handledare och från artiklar jag har läst som handlar om skolbibliotek och friskolor. Jag har sökt litteratur i ett flertal databaser, använt mig av litteraturtips för skolbibliotek och hemsidor på Internet. De hemsidor som jag har tagit del av och i viss mån använt i uppsatsen är hemsidor för Skolverket⁹, Statens kulturråd¹⁰ och Friskolornas riksförbund.¹¹ Till stor del har jag använt mig av litteratur som inom det relativt begränsade skolbiblioteksområdet är vedertaget betydelsefulla.

Söktermer som jag har använt mig av i mina sökningar har bl.a. varit skolbibliotek, friskolor, undervisning, informationssökning, problembaserat lärande, undersökande arbetssätt, tematiskt arbetssätt, arbetsplan, skolutveckling, rektor, skolledare, verksamhetsansvarig.

För att ta reda på bakgrundsfakta om friskolorna i Lunds kommun och få lite klarhet i omfattningen av Lunds kommuns skolplan kontaktade jag även Mats Hansson på kommunkontoret.

Förutom de respondentintervjuer som jag har genomfört, ansåg jag det vara intressant att intervjua ytterligare två personer. De två informanterna som jag har intervjuat har bidragit med bakgrundsmaterial som jag kommer att använda i min analys. En intervju har genomförts med Lotta Kårlind, verksam på Skolverket i Lund. Intervjun gjordes på Kårlinds arbetsplats och i likhet med de tidigare intervjuerna bandades intervjun. Informanten accepterade att jag använde materialet utan att hon hade godkänt utskriften. Den andra intervjun har gjorts via e-post med Johanna Hansson på Statens Kulturråd.

2.2 Val av metod

Uppsatsens ämne och syfte innebär att jag har för avsikt att plocka fram åsikter och beslut rörande skolbiblioteksverksamhet. För att nå detta mål valde jag de metoder som jag ansåg skulle leda till ett bra resultat.

Det kvalitativa tillvägagångssättet skapar en helhetsbild av en företeelse, vilket ger kunskap om sammanhang och sociala processer. Metoden lägger an ett systemperspektiv men även ett aktörsperspektiv, då den möjliggör en ökad uppfattning om den enskildes situation.¹² Mitt metodval har fallit på en kombination av ett kvalitativt och ett kvantitativt tillvägagångssätt.

⁹ <http://www.skolverket.se>

¹⁰ <http://www.kur.se>

¹¹ <http://www.friskola.se>

¹² Holme, Idar Magne, *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 1991, s. 79

Mitt metodval stödjer sig på Sigmund Grønmos fyra strategier för kombinerade kvalitativa och kvantitativa metoder, vilka återfinns i *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder*.¹³ Där finns en strategi som förklarar att kvantitativ information som erhålls genom en undersökning kan fungera som en förundersökning, vilken kan skapa en generell överblick och underlätta sökandet efter de fakta som man bör koncentrera sig på i den kvalitativa undersökningen. Detta kan enligt författaren leda till en generell översikt och en speciell inblick i väsentliga frågor.¹⁴

2.2.1 Urval av respondenter

Omfattningen av undersökningen valde jag till att gälla samtliga friskolor i Lunds kommun på grundskolenivå. Då det rör sig om sju skolor, ett antal som verkar lämpligt för att genomföra en undersökning så beslöt jag att vända mig till samtliga friskolor. Eftersom jag har valt ett kvalitativt tillvägagångssätt anser jag att en undersökning av samtliga friskolor kan ge tillförlitliga resultat, ge en överblick samt leda till att jag kan dra vissa slutsatser om denna grupp av verksamhetsansvariga på friskolorna. En respondent från varje friskola har blivit intervjuad, vilket kan påverka mitt resultat så till vida att jag inte kan dra en generell slutsats för varje skola. Svaren kan färgas av mötet och relationen mellan intervjuare och respondent och resultatet kan jag inte kontrollera eller jämföra med en andra intervju med ytterligare en respondent på skolan. Jag kan visa på tendenser, men inte ge en helhetsbild.

De personer som jag har valt att vända mig till för att genomföra undersökningen är de verksamhetsansvariga. Anledningen till det är att jag anser att det är den person som i mångt och mycket är skolans ansikte utåt, samt den som besitter ett stort ansvar för skolans verksamhet. Den verksamhetsansvariges roll är dessutom oerhört viktig för utformningen av skolan och förhoppningsvis även den person som bäst kan ge svar på de frågor som finns i min frågeställning. Eftersom mitt urval omfattar samtliga friskolor i Lunds kommun, ställer det inga ytterligare krav på urvalskriterier av respondenter.

I ett fall hade respondenten delat ansvar för verksamheten med kollega. I det fallet valde jag att intervjua den person som jag hade fått kontakt med via enkäten och den person som jag hade haft telefonkontakt med. På en av skolorna fanns det ingen totalansvarig för verksamheten, utan ansvaret delades på skolan mellan de anställda. Min respondent var den som utvaldes bland lärarna som den mest kompetenta att svara på mina frågor.

För att ta reda på vilka friskolor som finns i Lund och hur jag skulle kunna nå dem, gjorde jag eftersökningar på Skolverket och på Lunds kommuns hemsida. Eftersom Skolverket är den instans som beslutar om tillsättning av friskolor, har jag valt att utgå från den information som finns att tillgå på deras hemsida.¹⁵ Efter diskussion med verksamma på Skolverket har jag även kommit fram till att informationen är korrekt och uppdaterad. Resultatet av mina efterforskningar blev sju verksamma friskolor för tillfället. En friskola med godkänd start från hösten 2001 har uppskjuten start och kommer kanske att kunna startas till hösten 2002. Ytterligare en skola har godkänts och planerar start till hösten 2002. Detta innebär att det snart kommer att finnas nio friskolor av olika art i kommunen.

¹³ Holme, Idar Magne, *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 1991, s. 86

¹⁴ Holme, Idar Magne, *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 1991, s. 86

¹⁵ http://www3.skolverket.se/FRI_CACHE/FAFX.htm [2002-03-28]

2.2.2 Utformning och genomförande av enkäten

Först tänkte jag göra en utförlig kartläggning över friskolorna i Lunds kommun med syftet att få en överblick över läget. Jag ansåg dock att det skulle leda till ett alltför tidsödande arbete, som heller inte kändes tillräckligt fruktbart för uppsatsens syfte. Därför valde jag att inleda med att skicka ut en kortare enkät till samtliga verksamhetsansvariga på friskolor runt om i Lund. Syftet med enkätens frågor var att få lite mer kunskap om läget ute på de olika friskolorna. På det viset hoppades jag kunna konstruera intervjufrågor av mer konkret och djuplodande karaktär. Dessutom var det av stor vikt att jag fick ta del av fakta om friskolorna, vilket jag då inte behövde fokusera på vid intervjuerna.

Enkäten består främst av rena faktafrågor, som antalet elever, år när skolan startade och beräknas vara fullt utbyggd, antalet datorer, korta frågor om hur det är ställt med bokbeståndet på skolan och huruvida skolbiblioteket finns omnämnt i skolans arbetsplan.

Att konstruera en enkät var mitt första mål och den avsåg jag att skicka ut så snart som möjligt i uppsatsarbetets gång, då syftet med enkäten var att ge mig ett större underlag om situationen på friskolorna. Enkäten skickades ut till samtliga verksamhetsansvariga 020207 och resulterade i två inskickade svar två veckor efter utskick. Därefter gick tiden utan att några svar skickades tillbaka. Eftersom jag hade adresserat enkäten till ”verksamhetsansvarig”, misstänkte jag att det kanske inte hade kommit till rätt person. Då beslöt jag att ringa runt till skolorna och prata med verksamhetsansvarig innan jag skickade ut enkäten på nytt. Det visade sig mycket riktigt att några ansvariga inte hade tagit del av enkäten, men de meddelade att de gärna deltog. En andra enkät skickades ut 020314 till de berörda. Därefter kom de kvarvarande fem svaren in inom två veckor.

Eventuellt deltagande i en efterföljande intervju fick samtliga respondenter tillfälle att ta ställning till redan vid ifyllandet av enkäten.

2.2.3 Utformning och genomförande av intervjuerna

Som nämnts tidigare fanns det redan i enkäten möjlighet att meddela huruvida respondenten kunde tänka sig att ställa upp på intervju eller inte. Efter enkätens insamlande, vilket visade sig dra ut på tiden, tog jag kontakt med de verksamhetsansvariga vilka hade uppgett att de kunde tänka sig att ställa upp på intervju. Av sju verksamhetsansvariga svarade samtliga på enkäten och fem av dem uppgav att de var villiga att ställa upp på intervju.

En vecka innan en av intervjuernas genomförande, informerades jag om att en av friskolorna skulle komma att läggas ned, vilket även rapporterades i pressen. Jag valde dock att genomföra intervjun, eftersom den ändå är av relevans och ingick i mitt ursprungliga urval, dvs att vända mig till samtliga friskolor inom kommunen.

Fem intervjuer bokades in och skulle komma att genomföras ute på respektive skola. Det gav mig även möjlighet att ta mig en titt på hur det ser ut i bibliotek och bokrum, få en titt på närmiljön och uppskatta storleken av skolan. Dessutom anser jag att det är möjligt att respondenterna påverkades av att få verka i sin egen arbetsmiljö, på det viset kunde de uppvisa en säker och trygg roll och svara på mina frågor i lugn och ro.

Det har inte varit helt oproblematiskt att boka tid med respondenterna som tillhör en mycket upptagen yrkeskår som administrativa och pedagogiska chefer. Flertalet intervjuer fick bokas om för att vara möjliga att genomföra. Något som jag efter ett tag såg som positivt, eftersom det var respondenterna själva som ville boka om och i de flesta fall med anledning av att det skulle bli alldeles för stressigt med intervjun. Några tyckte att de ville ha mer tid till intervjuens genomförande. På det viset kändes det som om de tog det här på allvar och ville ge mig ett seriöst och ärligt möte. Trots förseningarna med intervjuerna lyckades till slut samtliga fem intervjuer gå av stapeln.

Intervjuerna tog ungefär 45 minuter att genomföra, det inkluderar enbart mina frågor och inte samtalet innan intervjun eller diskussioner efter den officiella stunden. Samtliga respondenter hade avsatt gott om tid för den inbokade intervjun och hade gott om tid att svara på mina frågor. Dessutom blev jag i nästan samtliga fall visad runt på skolan.

Ingen av de tillfrågade hade några invändningar mot att jag använde bandspelare vid intervjutillfället. Genom bandspelarens hjälp var det lättare att koncentrera sig på frågorna samt de visuella reaktioner som informanterna visade. Enligt Steinar Kvale finns det nackdelar i att använda bandspelare och det är just att reaktioner som minspel och kroppsspråk inte registreras. På det viset påverkas naturligtvis tolkningen av ljudmaterial när det adapteras från ljud till nedskrivna text. Kvale betonar även detta fenomen att talspråk och skriftspråk skiljer sig avsevärt och att det är en problematik som få har sysselsatt sig med.¹⁶

Intervjufrågorna skapades utifrån de frågeställningar jag har valt till min uppsats. Till stor del har även Loertschers taxonomi, vilken är en av de teorier som jag använder i uppsatsen, legat som underlag till intervjufrågorna. Taxonomins struktur har fått bli den röda tråd som löper genom intervjufrågorna samt ange den ordning på genomgången av de olika ämnena i analysdelen. Så långt det är möjligt har jag valt att använda mig av Loertschers olika nivåer för att kunna mäta den verksamhetsansvariges förhållningssätt till skolbiblioteket.

För att ta reda på om det på skolan finns några funktioner som påminner om de som är karaktäristiska för skolbiblioteket, har jag frågat om budget och syn på fack- och skönlitteratur, vikten av ansvarig fackutbildad bibliotekspersonal, huruvida det finns tid till arbete i skolbiblioteket och förhållningssättet till informationssökningsundervisning.

Ett av mina mål med uppsatsen är att titta på den verksamhetsansvariges inställning till skolbiblioteket och för att kunna arbeta med det på en konkret nivå har jag ställt frågor som rör skolbibliotekets utseende och pedagogisk funktion, arbetsplaner för skolbibliotek, kunskap om diverse styrdokument som rör skolbibliotek samt framtidsplaner.

¹⁶ Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, s. 147-149

2.2.4 Bearbetning och analys av intervjuerna

Efter intervjuerna transkriberades det inspelade materialet till text så noggrant som möjligt. Med anledning av att jag först inte avsåg att citera respondenterna direkt i texten beslöt jag att vara konsekvent och inte ta med en del uttryck som öh, eh, hm etc. Det är möjligt att det redovisade resultatet hade upplevts annorlunda för läsaren om jag hade tagit med dessa uttryck men jag bedömer det inte som om svaren har förvanskats eller påverkats i stort. Varje respondent har efter utskrift fått ta del av det transkriberade materialet för att godkänna att de har uppfattats på rätt sätt och i något enstaka fall har respondenten ändrat när något uttalande har varit svårförståeligt eller oklart. Det har dock enbart rört sig om förtydliganden och inte förbättring av svaren med någon annan avsikt än att bli uppfattad på rätt sätt.

Materialet har analyserats efter den frågeställning som finns i uppsatsen och därefter har svaren delats in i olika ämnesområden och på de viset redovisas resultatet. I analyskapitlet har jag dock gjort annorlunda övergripande rubriker som ska göra det trevligare och mer intressant för läsaren.

2.3 Undersökarens roll och påverkan

Uppsatsens ämne som innebär att frågorna säkerligen kan upplevas som känsliga för respondenterna. För att skapa en situation präglad av närhet till respondenterna konstaterade jag att intervjun som undersökningssätt var ett sätt att gå till väga. Det är även en metod som ställer stora krav, då jag har ett speciellt förhållande till verksamheten genom min position som anställd på SkolBiblioteksCentralen. Min professionella bakgrund består bland annat av att sedan maj 2001 ha varit verksam på SkolBiblioteksCentralen i Lund. Vår uppgift är bland annat att arbeta stärkande för skolbiblioteken, både vad det gäller resurser och idéer, riktat till lärare och skolbibliotekarier. Det är med andra ord inte svårt att förstå vilken inriktning jag har valt på min uppsats. Samtidigt som jag ser det som en unik möjlighet att ta tillvara på all min kunskap och mina erfarenheter så är jag också medveten om den påverkan som min yrkesroll kan ha på respondenterna. Även om jag har poängterat i enkäten samt vid intervjutillfället att jag gör detta arbete som magisterstuderande, så associeras jag till en position i Lunds kommun som vänder sig till skolbibliotek och skolor. I mitt fall finns det naturligtvis risk för att respondenten påverkas av mina erfarenheter eller att svaren färgas och vinklas av vetskapen om min yrkesroll. Enligt Holme är den kvalitativa intervjun däremot den form i vilken intervjuaren utövar minst styrning vad gäller respondenten.¹⁷ Därav stärker Holme min tro på att den kvalitativa metoden är ett bra val, däremot poängterar jag möjligheten till påverkan av respondenten med anledning av min yrkesroll.

¹⁷ Holme, Idar Magne, *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 1991, s. 99

3 FRISKOLAN

Det skrivna material som finns att tillgå om friskolor, består främst av lagar och riktlinjer och rapporter av olika slag. Det har gjorts undersökningar av elevers resultat, elevers bakgrund samt skrivits en och annan bok om friskolans utveckling. Ett par skrifter på området har getts ut av Skolverket, bland annat om tillsättning och tillsyn av friskolor. 2001 utkom den grundläggande boken *Fristående grundskolor*, vilken innehåller allt från ansökningar till tillsyn och lagar.¹⁸

3.1 Trenne sorters friskolor

Det finns i dagens samhälle tre vitt skilda typer av friskolor som har etablerats i tre olika vågor. Dessa har sitt ursprung i olika föresatser och grundidéer. Jonas Hellman har i *Det blommar i Skolsverige* definierat dessa tre grupper och jag kommer här att använda mig av de begrepp som Hellman har myntat.¹⁹

Friskolor, i betydelsen skolor fria från kommunalt styre, är egentligen inget nytt. Det visar den första vågen av friskolor, vilka är de klassiska privatskolorna, även kallade ”uthärdarna” av Hellman. Dessa traditionella privatskolor har kämpat och uthärdat oberoende av offentliga medel och anslag. Uthärdarna har i stället varit beroende av privata donationer som har givits skolan. Exempel på friskolor av denna typ är Carlssons skola i Stockholm och Bladins i Malmö.

”Idealisterna” är den andra vågen av friskolor som dök upp inte långt efter skolpengens införande i början av 90-talet. Trots osäkerhet inför framtiden, lät ”idealisterna” sig inte hindras från en etablering. Vanligt förekommande för den här friskoletypen är nydanande pedagogik, etniskt eller konfessionellt inriktade skolor. De pedagogiska skolorna kan exempelvis vara av Waldorf- eller Montessoripedagogisk inriktning. I en undersökning för läsåret 2000/2001 fanns det 418 friskolor totalt, varav 152 baserades på en speciell pedagogik och 149 var av allmän karaktär. 59 friskolor var konfessionella, 22 språkligt/etniska, 19 hade en speciell ämesprofil och 17 friskolor var av annan inriktning. Totalt gick 41 501 elever i friskolor.²⁰

Den senaste vågen med friskolor är relativt ny och pågår fortfarande. Dessa skolor skiljer sig markant från de andra och bygger på en affärsidé. De kallas ”företagarna”. Affärsidén bygger på ett friskolekoncept som kan appliceras på flertalet olika skolor. Det finns ett antal sådana koncerner som har dykt upp de senaste åren som, Kunskapsskolan AB, Vittra Förskolor AB samt Pysslingen Förskolor AB. Jonas Hellman misstänker att ”företagarna”, vilka bygger sin verksamhet på en helt ny anda, inte har samma långsiktiga utveckling om tiderna blir svåra och ekonomin inte går ihop sig. Då är det, enligt Hellman inte helt osannolikt att de kommer att dra sig ur verksamheten.

¹⁸ *Fristående grundskolor*, 2001

¹⁹ Hellman, Jonas, *Det blommar i Skolsverige*, 2000, s. 14 ff.

²⁰ *Fristående grundskolor*, 2001, s. 12

3.2 Friskolornas blomstring

1992 lagfästes rätten att starta friskolor genom att skolpengen garanterades även för de skolor som inte var kommunala. Enda kravet var att skolan var godkänd av Skolverket. Ansökningarna för att starta en friskola har ökat stadigt fram till våren 2002 då Skolverket konstaterade att antalet ansökningar för att få starta en friskola för första gången hade minskat. Jämfört med samma tid 2001, fick Skolverket in 169 färre ansökningar i år.²¹ År 2000 fanns det totalt 5 656 kommunala grundskolor. För friskolorna var den totala summan 418 och då räknas inte internationella skolor eller riksinternat in i den statistiken. Hösten 2001 startade ytterligare 62 friskolor.²² Majoriteten av friskolorna finns i de tre storstadsregionerna med omnejd. Det är dock vanligare att friskolor startas i kommuner där det finns ett politiskt styre som är välvilligt inställt till entreprenörer och det oberoende av partistyre.²³

3.3 Finansiering

På vilket sätt har då egentligen de ekonomiska förutsättningarna förändrats mot tidigare? De ekonomiska bidragen till grundskolorna baseras per elev sedan 1992, då det nya bidragssystemet infördes. För friskolornas del innebär det ett anslag motsvarande den summa som ges till kommunala skolor. När detta bidragssystem infördes grundade sig skolpengen på 85 procent av den genomsnittskostnad som var uträknad och som var avsedd att täcka kostnaden för en elev per läsår. Denna summa skulle lämnas från den kommun där skolan var belägen. Under årens lopp har dessa regler ändrats till att gälla ersättning från elevens hemkommun på 75 procent av genomsnittskostnaden, en måttsats som gällde fram till 1997.²⁴ Då infördes nya regler för resurstilldelning och idag ser reglerna för tilldelning av resurser ut som står att läsa i Skollagens 9 kap. 6 §:

För varje elev som genomgår utbildning motsvarande den som ges i grundskolan lämnas bidrag av hemkommunen. Bidraget skall bestämmas med hänsyn till skolans åtagande och elevens behov efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till de egna grundskolorna. Om en elev har ett omfattande behov av särskilt stöd, är kommunen inte skyldig att lämna bidrag för det särskilda stödet, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.²⁵

Med "hänsyn till skolans åtagande" innebär alltså att en skola kan bli beviljad extra stöd av kommunen. Men dessa bestämmelser är inte på något sätt en garanti för extra ekonomiskt bidrag. Det beror till stor del på vad de kommunala skolorna har åtagit sig och huruvida kommunen beviljar extra stöd är upp till deras bedömning. En friskola har alltså inte möjligheter att få extra stöd för utformning som de själva har åtagit sig, som till exempel mindre klasser än normalt, utan det måste grunda sig på ett särskilt

²¹ Engqvist, Helena, *Färre vill starta fristående skolor* [2002-04-10]

²² *Skolverkets rapport nr 211, Barnomsorg, skola och vuxenutbildning : Skolverkets lägesbedömning 2001*, s. 42-44

²³ *Skolverkets rapport nr 211, Barnomsorg Skola Vuxenutbildning : Skolverkets lägesbedömning 2001*, 2001, s.44

²⁴ *Fristående grundskolor*, 2001, s. 66

²⁵ Skollagen, 2002, 9 kap. 6 §

åtagande som även har stöd i de kommunala skolornas utformning. För övrigt följer alltså skolpengen med elevens skolval och går till den skola som eleven går i, friskola eller kommunal skola.²⁶

3.4 Att godkänna en friskola?

Förfarandet när en friskola ska startas är att den först måste bli godkänd av Skolverket. Det är den instans som verkar som tillsynsmyndighet över de fristående skolorna och som även godkänner att friskolor startas. Kommunen har rätt att överklaga beslut, om godkännandet att starta en friskola hotar den kommunala skolverksamheten markant.²⁷

Godkännandet av en friskola styrs av några grunder, vilka återfinns i Skollagen, 9 kap. 2 §.²⁸ Där står bland annat att den fristående skolans utbildning ska vara jämförbar med den art och nivå på kunskaper och färdigheter som grundskolan förmedlar. Vad som krävs för ett godkännande uttrycks vidare i fem punkter:

1. Skolan skall i övrigt svara mot de allmänna mål och den värdegrund som gäller för utbildning inom det offentliga skolväsendet.
2. Skolan står öppen för alla barn som enligt lagen har rätt till utbildning inom motsvarande skolform i det offentliga skolväsendet, med undantag för sådana barn vilkas mottagande skulle medföra att betydande organisatoriska och ekonomiska svårigheter uppstår för skolan.
3. Skolan skall ha minst 20 elever, om det inte finns särskilda skäl för ett lägre elevantal.
4. Skolan skall, om det motsvarar särskolan eller specialskolan, bereda eleverna de omsorger som behövs.
5. Skolan skall uppfylla de ytterligare villkor som regeringen föreskriver i fråga om utbildningen vid fristående skolor och om antagningen till och ledningen av sådana skolor.

3.5 Styrdokument och regler för friskolor

För att förstå hur systemet med friskolor är uppbyggt tas i detta kapitel upp några viktiga styrdokument och regler.

3.5.1 Förordningen om fristående skolor

Bland de styrdokument som rör friskolor finner man *Förordningen om fristående skolor* SFS 1996:1206.²⁹ Denna förordning fastställer friskolornas skyldigheter och rättigheter. Något som skiljer en friskola från en kommunal grundskola är att friskolorna inte är skyldiga att utfärda betyg. Enligt friskoleförordningen får Statens skolverk ”medge att en fristående skola anordnar prövning och utfärdar betyg enligt de bestämmelser som gäller för motsvarande skolform inom det offentliga skolväsendet”. Däremot är friskolorna skyldiga att delta i de nationella proven i årskurs 9 som omfattar ämnena svenska, engelska och matematik. Huvudman till en friskola är annan än kommun, stat

²⁶ *Fristående grundskolor*, 2001, s. 66-69

²⁷ *Fristående grundskolor*, 2001, s. 39-40

²⁸ Skollagen, 2002, 9 kap. 2§

²⁹ Förordning om fristående skolor, SFS 1996:1206

eller landsting. Vid byte av huvudman till friskolan ska det anmälas till Statens skolverk.³⁰

3.5.2 Lokala skolplaner

I varje kommun finns det skolplaner som uttrycker kommunens mål och riktlinjer för skolverksamheten. Friskolorna är ej förbundna att följa kommunens skolplan, utan de kan ta det beslutet själva.

Skolplanen för Lunds kommun fastställer att de kommunala skolorna ansvaras av kommunen.³¹ Dessutom är det poängterat att kommunen bör informera samt erbjuda olika valmöjligheter för elever och föräldrar, där ingår friskolor som en del av valmöjligheten. Kommunalsnämnderna ansvarar bland annat för grundskolan medan Utbildningsnämnden ansvarar för de fristående skolorna i den mån att de yttrar sig till Skolverket angående tillståndet att starta friskolor.

Lunds kommuns skolplans gällande för friskolorna regleras i ett avtal som skrivs för varje skola. I avtalets paragraf 19 styrks att Skolverket ansvarar för tillsynen av friskolan. ”Skolan ansvarar för verksamheten i sin helhet och förbinder sig att i tillämpliga delar följa skolplanen för Lunds kommun.”³² I ett telefonsamtal med Mats Hansson på Kommunkontoret förklarade Hansson att den meningen är konstruerad på det viset på grund av att flertalet estetiskt inriktade friskolor som grundar sig på en speciell pedagogik skiljer sig mycket från övriga grundskolor.³³ I Lunds kommun träffas avtal med friskolorna och i det står att läsa att: ”Skolan är skyldig att delta i den uppföljning och utvärdering som kommunen gör av sitt eget skolväsende.”³⁴

³⁰ Förordning om fristående skolor, SFS 1996:1206, 6§-7§

³¹ *Skolplan för Lunds kommun 1999-2002 med utblickar mot år 2010*, 1999

³² Avtal fristående skola – kommun, Dnr KS 604/00

³³ Telefonsamtal med Mats Hansson, Kommunkontoret, Lund, 020318

³⁴ Avtal fristående skola – kommun, Dnr KS 604/00

4 SKOLANS VERKSAMHETSANSVARIGE

Uppsatsen grundar sig på den verksamhetsansvariges inställning och åsikter om skolbibliotek. Därför är det viktigt att titta på den verksamhetsansvariges roll. Det framgår ofta i litteratur om skolan att den verksamhetsansvarige är betydande för skolutveckling. Mitt sökande efter lämplig litteratur på området gav mig ett stort material, av vilket jag har valt det som framgick som mest relevant för uppsatsens ämne.

Forskning i skolans vardag författad av Thor Egerbladh och Tom Tiller utkom 1998 och behandlar pedagogikens roll, både i teori och praktik. Författarna tar även upp rektorns betydelse och hur rektorsrollen ser ut i dagens skola. För att jobba för en kreativ lärmiljö krävs det ansvariga som är karismatiska och styr efter demokratiska ideal och inte enbart ser till administration och personalpolitik. Ledaren skall helt enkelt leda lärandet, förespråkar Egerbladh och Tiller. För att skapa en skolmiljö som präglas av trygghet och tillit så krävs det en ledare som är kreativ och ger utrymme för utveckling, idéer, spontanitet och improvisation. ”Kreativa lärande- och uppväxtmiljöer är viktiga för det goda livet.”³⁵

I skriften *Skolbibliotek som arbetssätt* påvisas att det skolbibliotek som en skola har, ofta framkommit av en slump och ”att det är traditioner och attityder som avgör kvalitet och ambitionsnivå, inte medvetna beslut från skolledning och skolpolitiker. Men naturligtvis finns lysande undantag”.³⁶

Något av en motsats till denna syn läggs fram i rapporten *Skolbibliotek i Sverige* där rektorns roll diskuteras ur olika synvinklar, bland annat som en viktig person för skolbiblioteksutveckling. I rapporten beskrivs hur det nästan är helt omöjligt att genomföra någon form av utveckling av skolbiblioteksverksamheten om skolledningen inte aktivt stödjer utvecklingen. I samtal med lärare och skolbibliotekarier, som nämns i rapporten, visade det sig att de ansåg att skolbibliotekets utveckling eller brist på utveckling till stor del var ett resultat av skolledarens agerande och intresse.³⁷

Johanna Hansson, författaren till rapporten *Skolbibliotek i Sverige* summerar rektorsrollen i en artikel i *Barn & Kultur*. Där konstaterar Hansson att det ofta är en ledningsfråga huruvida det finns ett fungerande skolbibliotek. Rektorerers osäkerhet på vad ett skolbibliotek kan fylla för funktion i undervisningen är tydlig. Böcker och läsning anses viktigt och det är inte så svårt att få tag på i vårt samhälle. Däremot är det svårare att göra en konkret plan för elevers sökande efter kunskap.³⁸

Läroplanen innehåller beskrivningar över rektors ansvar, t. ex att se till att de mål som är uppställda uppfylls. Dessutom är det rektors ansvar att se till att det finns en utarbetad arbetsplan för den egna skolan. Arbetsplanen ska utgå från och verkställa de mål och riktlinjer som ställts upp i skollag och läroplan.³⁹

³⁵ Egerbladh, Thor & Tiller, Tom, *Forskning i skolans vardag*, 1998, s. 26-29

³⁶ Almerud, Peter, *Skolbibliotek som arbetssätt*, 1997, s. 5

³⁷ *Skolbiblioteken i Sverige*, 1999, s. 63

³⁸ Hansson, Johanna, *Det är något motsägelsefullt med skolbiblioteken*, 1999:4-5

³⁹ *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna. Lpo 94, Lpf 94*, 1994, s. 17

Vilken betydelse den verksamhetsansvarige har för skolbiblioteksverksamheten tas även upp i de två informantintervjuer vilka återfinns i 5.5.1 och 5.5.2.

5 SKOLBIBLIOTEKET

I följande kapitel kommer jag att ta upp litteratur om skolbiblioteksverksamhetens innehåll som jag kommer att använda mig av i uppsatsen.

5.1 Vad är ett skolbibliotek?

”En avgörande förutsättning för att kunna bygga en bra skola är ett väl fungerande och centralt placerat skolbibliotek. Ett ställe som påtagligt blir skolans hjärta och hjärna. En knutpunkt där lärare, elev och bibliotekarie i det dagliga arbetet kan skapa förutsättningarna för, och lusten till, ett livslångt lärande.” Så skriver Monica Nilsson i förordet till sin bok *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*.⁴⁰

Begreppet skolbibliotek är inget enhetligt begrepp, det finns många typer av skolbibliotek där funktionerna och skolbiblioteksverksamheten är olika utbredd och utvecklad. Personligen har jag sett allt från enstaka bokhyllor i ett avskilt rum till ett fulländat centralt beläget mediatek. Det kan också vara ett integrerat folk- och skolbibliotek. Det finns med andra ord ett flertal olika varianter.

Vilken definition ska man då följa? Det finns ett flertal olika definitioner och Statens kulturråd anser att: ”Skolbiblioteket är den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsoplevelser av alla slag”. Vidare står det att läsa att skolbibliotekets uppgift är att svara för biblioteksservice, i första hand för utbildningens behov inom den egna organisationen och att i samverkan med landets biblioteksväsende i övrigt ge biblioteksservice.”⁴¹

Ovanstående förslag är allmänt hållna och ger inga praktiska råd eller förslag på hur man ska gå tillväga eller följa dessa råd. Skolbiblioteken som tillhör och är en del av skolans verksamhet hamnar utanför den generella biblioteksdiskurs som finns och har alltså inte någon instans som ska se till att skolorna följer de lagar eller föreskrifter som finns. Bibliotekslagen är på samma sätt lika allmänt hållen och ger ett oklart intryck av § 5, vilken befäster att grundskolor ska ha lämpligt fördelade skolbibliotek⁴². Vad det är uttrycks inte på ett klart sätt. Skolbiblioteken hamnar därmed i en något odefinierad och osynlig sfär som beroende av skolans inställning och kommunens stöd har ett berättigande.

Enligt Louise Limberg som har forskat och arbetat med skolbiblioteksverksamhet i många år, har skolbiblioteket tre grundläggande funktioner. En förutsättning för dessa funktioners existens är att rummet i skolbibliotek är ändamålsenligt och rymligt. Först och främst finns den pedagogiska funktionen, vilken innebär att skolbiblioteket fungerar som en del av det undersökande arbetssättet. Skolbiblioteket ses som en pedagogisk resurs i verksamheten och främjar ett elevaktivt arbetssätt. Den andra funktionen, den kulturella, stärker elevernas rätt till litteratur av olika slag samt kulturella upplevelser.

⁴⁰ Nilsson, Monica, *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*, 1998, s. 9

⁴¹ *Skolbiblioteken i Sverige*, 1999, s. 10

⁴² Bibliotekslag, 1996, §5

Den sista funktionen är den sociala, där det öppna biblioteket är en plats som eleverna kan vända sig till både på skoltid och fritid.⁴³

Birgitta Kühnes avhandling *Biblioteket – skolans hjärna?*, från 1993, handlar om grundskolebibliotekets roll i det undersökande arbetssättet. Kühne beskriver och pekar på faktorer som kan påverka integreringen av skolbiblioteket i undervisningen. Fyra huvudkategorier av faktorer som är av betydelse för denna integrering utkristalliserades efter Kühnes undersökningar. Huvudkategorierna som sedermera kan indelas i ytterligare kategorier är: fysiska, psykologiska (personliga), utbildning samt mål med verksamheten.

De fysiska faktorerna beror främst på bibliotekets läge, öppettider, storlek, personalstyrka, utrustning och ekonomi.

De psykologiska faktorerna kan delas in i underavdelningar: skolledningens inställning, lärarens intresse för bibliotek och kunskaper som ligger utanför det egna ämnesområdet, bibliotekariens kunskap om andra områden än de som rör biblioteket, arbetsklimat på skolan, personkemin bland personalen samt sinnesstämning.

Med utbildning menar Kühne lärarnas och bibliotekariernas utbildning. Som exempel kan man titta på informationssökning, en viktig del i en skolbibliotekaries tjänst, men också ett moment i skolans verksamhet som bör vävas in i undervisningen.

Målen med verksamheten innefattar de övergripande mål som finns med i läroplanen samt de lokala mål som nedskrivits i skolans arbetsplan. Kühne kritiserar de mål som återfinns i Lgr 80 som alltför allmänt hållna och icke-tillräckliga. Genom att jämföra med de mål som i Lpo 94 berör skolbiblioteket så är det möjligt att konstatera att det fortfarande är väldigt allmänna mål.⁴⁴

Pedagogik och undervisningsmetoder ställer nya krav på verksamheten och vilka byggstenar som bör ingå i en väl fungerande skola. Arbetssätt och pedagogiska grepp har förändrats och innebär att synen på skolbiblioteket inte längre är detsamma. Skolbibliotekets roll håller på att förändras och det pågår arbete för att stärka dess position. Den bild av skolbiblioteket som tidigare varit ganska gängse är inte längre det. I skriften *Skolbibliotek som arbetssätt* beskrivs det förändrade skolbiblioteket på följande sätt. Motsatsen till det slutna rummet är det öppna rummet dit eleverna kan komma vilken tid som helst på dagen. Det öppna skolbiblioteket är fast förankrat i skolans verksamhet och fungerar som ett skolans medie- och informationscentrum.⁴⁵

Skolbibliotek som arbetssätt, en skrift skriven av Svenska Kommunförbundet, DIK, Läraresförbundet och Lärarnas Riksförbund gavs ut 1997 och bygger på en seminariereserie om skolbiblioteken.⁴⁶ Skriften poängterar skolbibliotekets framtid i skolan. Genom de nya arbetssätt som läroplanen föreskriver är skolbiblioteket nästan en nödvändighet. För att uppfylla kraven på aktivt kunskapsökande räcker inte de böcker som finns placerade

⁴³ Limberg Louise, *Skolbibliotek för kunskap och skapande*, 1990, s. 69 ff.

⁴⁴ Kühne, Brigitte, *Biblioteket – skolans hjärna? Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*, 1993, s. 227 ff.

⁴⁵ Almerud, Peter, *Skolbibliotek som arbetssätt*, 1997, s. 4 f.

⁴⁶ Almerud, Peter, *Skolbibliotek som arbetssätt*, 1997

i klassrummet till. För att eleven självständigt ska kunna arbeta och söka information samt för att kunna erbjuda en bredd och ett djup i materialet krävs det ett skolbibliotek.

I ovan nämnda skrift finns ett uttalande av Maria Andersson, 1:e skolbibliotekarie i Halmstad. Andersson sammanfattar det som krävs för att skapa ett väl fungerande skolbibliotek: ”att biblioteket uppfattas som en del av skolans kärnverksamhet, att man skapar resurser för biblioteket och att det finns ett väl utvecklat samarbete mellan lärare, bibliotekarier och skolledare.”⁴⁷

Det är väldigt lite som har skrivits om skolbibliotek relaterat till friskolan och tillgången till litteratur och information. Efter mina eftersökningar har jag endast funnit några artiklar publicerade i tidningen *bis* från år 2001. Det som främst tas upp i de olika artiklarna är ekonomin och friskolorna, att det behov som friskolorna har slår hårt på många folkbibliotek som slukas upp av det. Det kommer även fram i en artikel av Gunnel Mohme, kanslichef för Friskolornas Riksförbund att det är inte sällan handlar om en ekonomisk fråga.⁴⁸ Många friskolor är relativt nystartade och för att klara av det ekonomiska så är det viktigt att vara sparsam. Detta drabbar naturligtvis friskolornas möjlighet till att kunna satsa på ett eget skolbibliotek.

För att summera ovanstående författares resonemang kan man konstatera att skolans förändrade arbetssätt, bland annat genom den nu gällande läroplanen har fått en än mer undersökande och problembaserad inriktning, också har påverkat skolbibliotekets funktion och bibliotekariens yrkesroll.

5.2 Skolbiblioteksfunktioner

Det finns ett sätt att se på skolbiblioteket som kännetecknas av att betoningen ligger på skolbiblioteket som en funktion och verksamhet. Nedan tar jag upp några begrepp vilka kan ingå i denna syn.

5.2.1 Synen på läromedel och litteratur

Anette Eliasson tar i *Det öppna lärorummet* upp läromedel och hävdar att i det undersökande arbetssättet ska kunskapsmålet stå i fokus.⁴⁹ Det är inte läraren eller läroboken eller annan litteratur som är det primära, utan det viktigaste är att eleven får ta del av den kunskap som behövs för att lära sig. I det undersökande arbetssättet är det naturligt och viktigt att eleven själv får välja den väg den väljer att gå. Arbetssättet ser både läroböcker och fack- och skönlitteratur som en viktig del i denna arbetsgång.

5.2.2 Informationssökning

Informationssökning är en stor del av skolbibliotekets verksamhet och enligt många skolbibliotekarier en av de viktigaste funktionerna som man har att fylla.

Informationssökning innehåller olika delmoment som att finna sökvägar och tänka källkritiskt, två viktiga delar av skolans verksamhet.

⁴⁷ Almerud, Peter, *Skolbibliotek som arbetssätt*, 1997, s. 11

⁴⁸ Mohme, Gunnel, Information – inte reglering är lösningen // *bis*, Nr 1, 2001

⁴⁹ Eliasson, Anette & Lindö, Rigmor, *Det öppna lärorummet*, 1999, s. 44 f.

I biblioteksvärlden är begreppet informationssökning frekvent. Rent praktiskt formuleras de uppgifter som används i övnings syfte för informationssökning ofta ur skoluppgifter. I boken *Informationssökning och lärande* beskriver Louise Limberg, Frances Hultgren och Bo Jarneving informationssökning relaterat till flera olika delar i skolans verksamhet, bland annat hur elever söker information.⁵⁰ I boken tar författarna upp skoluppgifternas formuleringar och hur de är utformade och pekar på att det är av vikt för informationssökningen, hur frågorna är formulerade. Elevers sökningar påverkas även av den läsförmåga som de har lärt upp.

Användningen av IT i skolan har debatterats flitigt de senaste åren. Förekomsten av IT har påverkat hela samhällsstrukturen, vilket bidrar till nya möjligheter som påverkar inläring och informationssökning. Information kan överföras snabbt och på en gång och det är mycket information som numera finns tillgänglig. Monica Nilsson tar upp detta ämne i *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*, där hon påpekar att eleverna måste utvecklas till ”intelligenta tänkare”.⁵¹ Med det menar Nilsson att eleverna måste undervisas i att källkritiskt granska den information som de tar del av. Färdighet i informationssökning handlar enligt Nilsson inte enbart om att kunna söka information utan även om att granska den och bedöma dess trovärdighet.

I rapporten *Skolbiblioteken i Sverige* konstateras att satsningar på IT har varit vanligt förekommande på skolor, men att den utveckling som har gjorts har skett vid sidan av skolbiblioteket och sällan i samarbete med skolbiblioteksverksamheten.⁵²

5.3 Arbetsplaner och styrdokument

För att skolbiblioteksverksamheten ska kunna stärkas är det av stor betydelse att det finns arbetsplaner och styrdokument som lyfter fram skolbiblioteket och förankrar dess betydelse i skolans verksamhet. De viktigaste styrdokumenterna som rör skolbiblioteksverksamheten är Bibliotekslagen, Unescos skolbiblioteksmanifest, läroplanerna Lpo 94 och Lpf 94 samt de lokala skolplanerna för varje kommun.

5.3.1 Arbetsplaner

I arbetsplanen tar skolan fasta på att ange prioriteringar och preciseringar av de nationella och kommunala mål som finns. Planen kan ange en profilering och beskrivningar på hur man ska genomföra de mål som man väljer att sätta upp. På det sättet visar skolan på en prägel av verksamheten.⁵³

Det finns väldigt lite skrivet om arbetsplaner för skolbiblioteksverksamheten och dess roll i skolan. En kollega inom skolbibliotek, Anette Ekström har under våren gjort en utvärdering av ett projekt med arbetsplaner. Denna utvärdering har jag fått författarens tillåtelse att använda i min uppsats, även om materialet ännu inte har publicerats.

Anette Ekström på Skolbibliotekscentralen i Hässleholm har utvärderat en 2 p kurs för lärarbibliotekarier på Högskolan i Kristianstad. Målet med kursen var att deltagarna skulle få utbilda sig i skolbiblioteksverksamhetsfrågor och som examensuppgift fick de

⁵⁰ Limberg, Louise m. fl, *Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt*, 2002, s. 33-40

⁵¹ Nilsson, Monica, *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*, 1998, s. 86

⁵² *Skolbiblioteken i Sverige*, 1999, s. 64

⁵³ Maltén, Arne, *Det pedagogiska ledarskapet*, 2000, s. 133

utforma en arbetsplan för skolbiblioteket. Det var viktigt att planen var fast förankrad hos kollegor och skolledare för att det inte skulle leda till ännu en arbetsplan som inte användes i verksamheten. Ekström har i sin rapport tittat på vilka faktorer som underlättar och hindrar att arbetsplanens mål eftersträvas och uppfylls. Ytterligare en viktig fråga tas upp av Ekström och det är huruvida det är möjligt att planera för utveckling.

Enligt Ekström så gör en bra arbetsplan verksamheten synlig och tydlig.⁵⁴ Den ska vara lätt att följa upp och utvärdera och att den ska vara aktiv. En bra arbetsplan ska användas och efterfrågas av de som är berörda: elever, lärare, bibliotekarier, skolledare, politiker och föräldrar. Att skolledaren är positiv till arbetsplanen och att ansvarsfördelningen är tydlig är två viktiga delar för att uppfylla målen. Om det inte finns en klar ansvarsfördelning är det lätt hänt att ingen tar ansvar. Ekström tar i sin *Arbetsplan för skolbiblioteket* upp hur man ska kunna planera för skolbiblioteksutveckling och hon menar att fokus bör ligga på fler faktorer än enbart skolbiblioteket. Det handlar om att ständigt göra en utvärdering av det arbete man gör och ifrågasätta sina arbetsuppgifter. De pedagogiska diskussionerna om lärandet borde stå mer i fokus än vad de kanske gör och där skulle skolbiblioteket kunna komma in i diskussionen som en del av det pedagogiska arbetet. Det är också viktigt att sätta upp konkreta mål och konkreta åtgärder. Ofta är målen vaga och innehåller ingen vägledning om hur de ska uppnås.⁵⁵

5.3.2 Den lokala skolplanen

Varje kommun har en skolplan. I Lunds kommuns skolplan står skolbiblioteket omnämnt under rubriken ”Fysisk miljö”. Där står att läsa att ”välutrustade skolbibliotek/mediatek intar en central plats i verksamheten”.⁵⁶

5.3.3 Lpo 94

Den nu gällande läroplanen Lpo 94 antogs 1994 och anger de mål som genomsyrar skolans verksamhet. Läroplanen är sedan 1994 helt målstyrd och i den ingår både mål att sträva mot och mål att uppnå. Det är med andra ord rätt fritt för läraren att välja arbetssätt och innehåll i undervisningen. Skolans inriktning och verksamhetsutveckling styrs av strävansmål medan uppnåendemål innehåller krav på vad varje elev ska kunna när de går ut grundskolan. De mål att uppnå som kan tolkas som i behov av skolbiblioteket som funktion är att varje elev ska kunna ”använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapssökande och lärande” och ha ”fördjupade kunskaper inom några ämnesområden efter eget val.”⁵⁷ De mål att sträva mot som är betydelsefulla för skolbibliotekets existens är att alla elever ska lära sig att ”kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden” och att varje elev ”utvecklar ett rikt och nyanserat språk samt förstår betydelsen av att vårda sitt språk”. Läroplanen innehåller en stark betoning på att eleven och elevens lärande ska stå i centrum.

⁵⁴ Ekström, Anette, *Arbetsplan för skolbiblioteket*, 2002, s. 27

⁵⁵ Ekström, Anette, *Arbetsplan för skolbiblioteket*, 2002

⁵⁶ *Skolplan för Lunds kommun 1999-2002 medutblickar mot år 2010*, s. 19

⁵⁷ Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna, SKOLFS 1998:15, s. 180 ff.

Vad det gäller bibliotek så nämns det enbart ett fåtal gånger i Lpo 94, men Elsa Gómez och Margareta Swenne som har skrivit boken *Aktivt lärande med skolbibliotek* anser att det är tydligt att läroplanen genomsyras av en kunskaps- och samhällssyn som förutsätter goda bibliotek. Författarna menar vidare att på ett helt annat sätt än tidigare så måste pedagogiken utvecklas till att bli mer medveten och ge eleverna redskap för ett livslångt lärande.⁵⁸

I Lpo 94 återfinns ett avsnitt som handlar om det ansvar en rektor har för skolans arbetsmiljö. Där står att läsa att ”skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t.ex. bibliotek, datorer och andra hjälpmedel”.⁵⁹ Att biblioteket nämns i avsnittet om skolans arbetsmiljö kan jämföras med Lunds kommuns skolplan där skolbiblioteket omnämns i kapitlet om fysisk miljö, ”välutrustade skolbibliotek/mediatek intar en central plats i verksamheten”.⁶⁰

5.3.4 Bibliotekslagen

Den nu gällande bibliotekslagen antogs 1 januari 1997. Skolbiblioteket nämns i ett flertal av lagens paragrafer.

I §5 omnämns skolbiblioteket för första gången i lagen.⁶¹ ”Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.” Vidare vad det gäller skolbibliotekets omnämmande står att läsa att det är kommunerna som ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten medan staten ansvarar för ”sådan verksamhet som enligt särskilda bestämmelser ankommer på staten.”⁶² Med andra ord är det staten som ansvarar för tillsynen av friskolorna.

I övrigt skall länsbibliotek, lånecentraler, högskolebibliotek, forskningsbibliotek och andra av staten finansierade bibliotek samverka med folk- och skolbibliotek.⁶³

I folk- och skolbibliotekens uppdrag ingår att ägna speciell uppmärksamhet åt funktionshindrade, invandrare och andra minoriteter, vilket kan göras genom att erbjuda litteratur på olika modersmål och under former som är anpassade efter de behov som finns inom dessa grupper.⁶⁴ Ytterligare ska även folk- och skolbibliotek ägna barn och ungdomar extra uppmärksamhet ”genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning”.⁶⁵

⁵⁸ Gómez, Elsa & Swenne, Margareta, *Aktivt lärande med skolbibliotek*, 1996, s. 14

⁵⁹ Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna, SKOLFS 1998:15, s. 188

⁶⁰ *Skolplan för Lunds kommun: 1999-2002 med utblickar mot år 2010*, 1999, s. 19

⁶¹ Bibliotekslagen, 1999, §5

⁶² Bibliotekslagen, 1999, §7

⁶³ Bibliotekslagen, 1999, §10

⁶⁴ Bibliotekslagen, 1999, §8

⁶⁵ Bibliotekslagen, 1999, §9

5.3.5 Unescos skolbiblioteksmanifest

År 2000 antog Unesco ett speciellt manifest rörande skolbibliotek. Med demokratiska och pedagogiska förtecken fastslår Unesco skolbibliotekets betydelse i skolan. De uttrycker krav på fackutbildade bibliotekarier, tillräckliga anslag och tid för bemanning. Vad det gäller lagstiftning som rör skolbiblioteket anser Unesco att ”då ansvaret för skolbiblioteken kan vara lokalt, regionalt och nationellt bör det ha stöd av lagstiftning och riktlinjer.”⁶⁶ Manifestet tar även upp de mål som skolbiblioteket bör ha: att stödja och arbeta mot de utbildningsmål som finns på skolan, ta fasta på elevernas läslust och lust att lära, erbjuda möjligheter att skapa, söka, värdera och använda information, samt ordna kulturella och sociala aktiviteter.⁶⁷

5.4 Två viktiga aktörer för skolbibliotek

Med anledning av att det inte finns mycket litteratur som berör ämnet friskolor och bibliotek tog jag beslutet att konstruera eget bakgrundsmaterial bestående av två intervjuer med två informanter, en från Skolverket och en från Statens kulturråd. Anledningen till mina val Skolverket och Statens kulturråd är förutom att de är två viktiga statliga verk med stor genomslagskraft inom skola och bibliotek, att de nyligen har beslutat att samarbeta. Målet med samarbetet är bland annat att se över biblioteksresurserna för de fristående skolorna. Därmed ansåg jag att det kunde vara intressant och passande i uppsatsen att få åsikter från en informant från respektive verk. Efter mina intervjuer med de två informanterna har det kommit fram att det är ett alltför nytt samarbete för att kunna uttala sig mer konkret om hur det kommer att utformas. Men som Lotta Kårlind på Skolverket sade så har frågan lyfts upp i ljuset och till en annan nivå, på det viset kan man arbeta på ett annat sätt med den.

Intervjun med Lotta Kårlind, undervisningsråd på Skolverket har utförts på informantens arbetsplats, medan intervjun med Johanna Hansson på Statens kulturråd på grund av avståndet gjordes via e-post. De frågor som ställdes handlade om avtalet mellan Skolverket och Statens kulturråd, hur respektive verk ser sin roll och betydelse för utveckling av skolbiblioteket, vilka svårigheter och möjligheter som kan finnas för friskolorna att satsa på skolbiblioteket, den verksamhetsansvariges roll, möjligheter till samarbete och styrdokument. Intervjufrågorna redovisas i sin helhet som bilaga i uppsatsen.

Innan varje informantintervju presenteras myndigheten i korthet. Främst tar jag upp dess betydelse och engagemang för skolbibliotek.

⁶⁶ *Folkbiblioteksmanifestet - Skolbiblioteksmanifestet*, 2000, s. 16

⁶⁷ *Folkbiblioteksmanifestet - Skolbiblioteksmanifestet*, 2000, s. 15-22

5.4.1 Informantintervju med Lotta Kårlind, Skolverket

1991 bildades Skolverket med den främsta uppgiften att verka för att de nationella målen för barnomsorg och skola uppfylls. En grundsyn för denna myndighet är att ”all pedagogisk verksamhet som rör barn och ungdomar ska ses som en helhet med ett gemensamt synsätt på utveckling och lärande.”⁶⁸ Lotta Kårlind är verksam som utbildningsråd på Skolverket och i detta avsnitt redovisas Kårlinds uttalande från intervjun.

Intervjufrågorna användes som diskussionsämnen och intervjun hade mer formen av en diskussion kring skolbibliotek och friskola. Samtalet varade i ca 2 timmar och spelades in på bandspelare varefter materialet transkriberades. Jag kommer att i detta avsnitt ta upp några tankar och åsikter som kom fram tydligt i intervjun och som jag anser är intressanta med tanke på min frågeställning.

Skolbibliotekets vara bör enligt Kårlind ha sin grund i lärandediskussionen. Det är den diskussionen skolans verksamhet ska utgå ifrån och skolbiblioteket får inte ses som en viktig del i sig utan det måste finnas goda argument för det, vilka återfinns i diskussionen om lärandet. För att åstadkomma utveckling av verksamheten är det viktigt att först se till vad det finns för behov som skolbiblioteket ska tillfredsställa. Dessutom betonar Lotta Kårlind vikten av att fler i skolan engagerar sig i skolbiblioteksfrågorna. Det är inte enbart ett ansvar för skolbibliotekarien.

Det är skolbibliotekets funktion som är det viktiga och inte skolbiblioteket som utrustningslokal. Biblioteket är inte bara böcker, utan där kan finnas mycket annat som relateras till skolans undervisning och innehåll. Framför allt så är det viktigt att skolbiblioteket blir alla elevers bibliotek. Det är viktigt att det inte utvecklas smakdomare i skolan och på biblioteket. Kårlind poängterar att skolbiblioteket inte bör ses enbart som bundet till en metod, som det tematiska, utan att det faktiskt är av vikt för all sorts lärande.

Den verksamhetsansvarige är naturligtvis viktig för utvecklingen men Kårlind betonar att lärarna, vilka är långt fler till antalet, inte ska glömmas bort. Det är lärarna som gör skolan och därmed har de en enorm makt. Vidare säger Kårlind att: ”Lärare och bibliotekarier, de tillsammans kan göra jättemycket. De kan driva rektorerna framför sig.” När det gäller satsning och utveckling så handlar det till stor del om att försöka se i nya banor, upptäcka nya former. Det är kanske möjligt att hitta andra samarbetsformer, t.ex med andra friskolor, med kommunala skolor eller med folkbiblioteket. I den frågan kan kommunpolitikerna bli viktiga. De har en stor makt att utforma kommunens inriktning. De kan tänka i andra banor och fundera över vilka andra möjligheter till samarbete som finns. Kårlind anser att det är oerhört viktigt att man i alla olika verksamheter tar upp frågan varför först, därefter bör vad och hur frågorna komma.

I diskussionen angående gällande styrdokument, kom vi in på lagstiftningen i Sverige. Den lagstiftning som berör skolan kan inte reglera verksamheten och styra hur den ska utformas. De nationella kursplanerna som de är konstruerade, får inte innehålla en styrning som innebär att arbetssätt och innehåll anges.

⁶⁸ Jundin, Silja, *Uppgifter*, [2001-06-14]

5.4.2 Informantintervju med Johanna Hansson, Statens kulturråd

Statens kulturråd inrättades 1974 och är den myndighet som ansvarar för att förverkliga den nationella kulturpolitiken. Som övergripande mål har de bland annat att fördela statliga bidrag och främja kulturarvet. Bibliotek är ett av de speciella ansvarsområden som Statens kulturråd stödjer på olika sätt.⁶⁹

Johanna Hansson är verksam på Statens Kulturråd i Stockholm och med tanke på avståndet så genomfördes intervjun via e-post. Det jag kommer att ta upp är informantens uttalanden från intervjun och jag har valt ut sådant material som jag anser har betydelse för min frågeställning.

Många friskolor liksom många kommunala grundskolor är ofta små till storleken och de befinner sig i en sits med begränsade resurser. Det kan vara svårt att praktiskt bygga upp en fungerande biblioteksresurs och därför behövs nytänkande och stöd från annat håll. Ett skolbibliotek kanske kan se ut på något annat sätt, genom att det finns en skolbibliotekarie anställd på konsultbasis eller att man gör upp avtal med folkbiblioteket för att få använda deras samlingar som en resurs i undervisningen. Man måste utgå från de funktioner som man vill ha och inte primärt från byggnader, bibliotekarietimmor och antal bokhyllor.

För att möjligheten att satsa på skolbiblioteksutveckling ska kunna ske, måste det på skolan finnas en levande diskussion om skolutveckling och ett fortlöpande pedagogiskt samtal. Genom att utgå från diskussionen om lärandet kommer man in på vilka resurser som behövs för att förverkliga det. Biblioteksutvecklingen påverkas av synen på lärandet, graden av öppenhet och skolans arbetsklimat. Ofta har lärarna kanske inte arbetat med hjälp av ett bra skolbibliotek och då är det svårt att se potentialen. Därför är den verksamhetsansvarige som kan se denna potential och som kan driva frågan vidare, oerhört viktig. Den verksamhetsansvariges förmåga att vara visionär, inspirerande och långsiktig blir därmed också en viktig del i utvecklingen. Ekonomin är naturligtvis inget man kan bortse från, det krävs rimliga resurser. Men det är inte det enda som krävs för att påverka utvecklingen.

Skolbibliotekets pedagogiska roll kommenterar Johanna Hansson på följande vis:

Ett skolbibliotek har inget egenvärde. Men ett väl fungerande bibliotek med personal med adekvat kompetens kan tillsammans med skolan i övrigt skapa förutsättningar för att alla elevers lärande främjas.

Samarbetet är något som Johanna Hansson ser som en möjlighet för att tänka nytt. Det är ett bra sätt för att försöka använda resurserna optimalt. Det kan gälla två friskolor eller en friskola och en kommunal skola som samverkar. Det är viktigt att fokus ligger på elevernas lärande och att skillnader mellan skolor med olika huvudmän inte ses som hinder för samarbetet.

I mina frågor tog jag upp viktiga styrdokument vilka rör skolbibliotek och huruvida de är tillräckliga eller inte. Hansson ser det som typiskt att de som är kunniga och verksamma i dessa frågor ser att det står skolbibliotek mellan raderna, men att det inte

⁶⁹ Vad gör Kulturrådet, [02-04-10]

är självklart om man inte är intresserad av skolbiblioteksfrågor. Hansson anser att skolbiblioteket kan få en viktig roll i skolan och anser därmed att det vore önskvärt om dokumenten blev lite tydligare. Det skulle hjälpa till att föra frågan framåt. Det finns en risk att de begrepp som så ofta används, som problembaserat lärande och elevaktivt arbetssätt, förlorar sin kraft om man inte gör dem mer konkreta än vad de är idag.

Arbetsplanens betydelse beror på hur den har kommit till, vilka diskussioner som finns, vilka som har tagit fram den och på vilket sätt skolbiblioteket nämns. I princip säger Hansson att det är viktigt att biblioteksfrågorna finns med i alla skolans dokument och diskussioner. Hansson summerar frågorna om arbetsplan och utveckling med att säga:

Jag tror att planer av det här slaget främst har betydelse för att själva tillkomsten av dem kan sätta igång tankeprocesser som sedan kan leda till förändring av verksamheten och till att man får en större samsyn på en skola.

5.5 Loertschers taxonomi

1988 gav David V. Loertscher ut boken *Taxonomies of the School Library Media Program*.⁷⁰ Genom sina teorier och strategier för skolbiblioteket och dess uppbyggnad har Loertscher i flera avseenden påverkat synen på skolbibliotekets funktion samt hur en mediaverksamhet ska byggas upp på ett bra sätt. Monica Nilsson har i sin bok *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum* använt sig av Loertschers taxonomi och jag kommer i nedanstående beskrivning att använda mig av Nilssons svenska översättning när det gäller grundbegreppen.⁷¹ Förutom Nilssons bidrag så baseras följande kapitel på de teorier som återfinns i Loertschers bok *Taxonomies of the School Library Media Program*.

Loertschers taxonomi bygger på tre grundbegrepp i skolbiblioteket, alla av stor vikt för att skolbiblioteket ska vara en väl fungerande verksamhet och för att det ska finnas en grund att stå på vid utveckling. Grundbegreppen är:

Lagerlokalen

Lagerlokalen är den första byggstenen och en grundförutsättning för att det överhuvudtaget ska kunna finnas ett skolbibliotek. Med andra ord, lagerlokalen är det fysiska förvaringsrum där man förvarar media och utrustning..

Service

Skolbiblioteket förser elever och lärare med material, undervisar och erbjuder vägledning och service. En förutsättning för att skolbiblioteket ska kunna tillhandahålla detta är naturligtvis att det finns en skolbibliotekarie på plats, samt att det finns tid att ge service. Det är viktigt att det råder balans mellan lagerlokalen och servicen, om det inte finns tid avsatt till att arbeta servicemässigt tenderar skolbiblioteket att enbart bli en lagerlokal.

Ett undersökande arbetssätt

⁷⁰ Loertscher, David V., *Taxonomies of the School Library Media Program*, 1998, s. 48 ff.

⁷¹ Nilsson, Monica, *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*, 1998, s. 29 ff.

Det här är den absolut viktigaste byggstenen för skolbiblioteket som funktion och slutligen det som förstärker skolbiblioteket som en viktig del av skolans sätt att arbeta problembaserat och individanpassat. För att nå denna funktion krävs en väl fungerande verksamhet vilket förutsätter en funktionell lagerlokal och en god servicenivå som bas.

Loertschers indelning av skolbiblioteket i tre olika delar gör det lättare att se till de olika funktionernas roll och storlek i verksamheten, samt balansen mellan de olika delarna. Vidare tar Loertscher fasta på den roll som bibliotekarien, läraren, eleven och rektorn spelar som aktörer i skolan. Min avsikt är att i uppsatsen använda Loertschers teori som handlar om rektorn och den administrativt ansvariges roll i relation till skolbiblioteket. Det som jag i uppsatsen benämner den verksamhetsansvariges roll.

Förutom de tre grunddelarna i biblioteket som beskrivits ovan har Loertscher alltså även gjort detaljerade beskrivningar av olika nivåer för de olika aktörer eller roller som finns i en skolverksamhet, som t. ex elevens, lärarens och den verksamhetsansvariges roll. Dessa roller relaterar Loertscher därmed till skolbiblioteket och dess verksamhet.

Loertschers taxonomi är ett mätinstrument för att i det här fallet mäta den verksamhetsansvariges inställning till skolbiblioteket.

- Den första nivån, ansvarspunkt ett, visar på en obetydlig satsning och anger att minimirekommendationerna knappt uppnås.
- I den andra nivån, ansvarspunkt två, satsar den verksamhetsansvarige successivt på skolbiblioteket, vilket förutsätter att resurser avsätts, då omfattas resurser för material och utrustning likväl som för personal.
- I ansvarspunkt tre och fyra stärks skolbibliotekets position som en pedagogisk resurs och nödvändig del av skolans verksamhet. Skolbibliotekets personal blir delaktig i planering och utveckling av verksamhetens inriktning.

Ansvarspunkt 1: biblioteket som fysiskt rum.

Skolbibliotekets yta, medier och anställda uppfyller rekommenderad lägsta standard. Här finns det kommentarer att tillägga, eftersom det i Sverige inte finns någon vedertagen lägsta standard för skolbibliotek. I Lunds kommun har SkolBiblioteksCentralen gjort några rekommendationer vilka kan jämföras med en rekommenderad lägsta standard.⁷²

Ansvarspunkt 2: biblioteket som en oberoende enhet.

Rektorn ser till att det finns möjligheter för skolbiblioteket som:

A: media, yta, utrustning. Standard är bättre än lägsta standard.

B: Personal. Det finns professionellt utbildad personal för att möta pedagogiska, administrativa och tekniska krav.

C: Tillgångar. Det finns möjlighet att regelbundet uppdatera bestånd, förnya efter gallring och uppgradera teknisk utrustning.

D: Tillgänglighet. Skolbiblioteket är tillgängligt och välkomnande för alla elever, Det finns möjlighet att boka besök för små och större grupper samt göra oplanerade, spontana besök.

⁷² SkolBiblioteksCentralen, *Skolbiblioteket – att arbeta som skolbibliotekarie eller lärarbibliotekarie inom grundskolan i Lund*, 2002

Ansvarspunkt 3: Integrering av skolbiblioteket i skolans pedagogiska verksamhet.

För att påverka undervisningsdelen måste det finnas:

A: ett gott klimat för användning som ger fördelar i skolarbetet både för lärare och elever.

B: Valet av medier, utrustning och teknologi till skolbiblioteket väljs ut för att fungera som ett stöd för de skolämnen som undervisas i på skolan.

C: Förenad planering av ett undersökande arbetssätt. Rektorn förespråkar förenad planering av lärare och bibliotekarie. Det kan gälla allt från enkel materialinsamling till "units of instruction".

D: Personalutveckling. Möjligheter för lärare och bibliotekspersonal att utveckla sina kunskaper och färdigheter i att arbeta tillsammans och att till fullo använda de resurser som skolbiblioteket har att erbjuda.

E: Personalstorlek. Antalet biblioteksanställda är direkt proportionerlig till hur stort engagemanget är i "instructional units".

F: "Monitoring". Rektor utvärderar elevers och lärares användande av skolbiblioteket, skolbiblioteksprogrammet och de anställda i skolbiblioteket.

Ansvarspunkt 4: Skolbibliotekets anställda deltar i planeringen av skolans verksamhet.

A: "Curriculum change". Skolbiblioteket deltar i skolans långsiktiga förändringsarbete för att utveckla verksamheten.

B: Planering. Planering för förändring av arbetssätt försäkrar att material, utrustning, utrymme och personal är tillräckligt för att stödja utveckling av ett förändrat arbetssätt när det blir aktuellt.

6 RESULTATREDOVISNING

I detta kapitel återges de intervjuer som genomförts med respondenterna. Samtliga resultat kommer att redovisas anonymt. För att resultatet, diskussionen samt mina slutsatser ska vara trevligare att läsa har jag valt att ge varje skola ett namn från A till E. För att det ej skulle ske helt slumpmässigt och för att underlätta mina namnval har jag valt att uppkalla skolorna efter olika trädarter. Därefter har den verksamhetsansvarige fått ett efternamn på samma begynnelsebokstav som skolan. Eftersom jag avsiktligt inte vill göra en genusindelning av respondenterna har jag valt att enbart använda fiktiva efternamn på samtliga respondenter. De namn och skolor jag kommer att nämna är Andersson, Apelskolan, Bertilsson, Björkskolan, Carlsson, Cederskolan, Davidsson, Duvträds skolan, Eriksson och Ekskolan.

Resultaten kommer delvis att illustreras med hjälp av citat från intervjuerna. Dessa citat har jag valt att till viss del redigera från talspråk till ett mer läsvänligt skriftspråk. Därmed stödjer jag mig på Steinar Kvales åsikt om att det annars blir alltför svårläsligt.⁷³ Kvale menar att i de fall då den språkliga formen är av vikt för undersökningen är det viktigt att redovisa citaten ordagrant, något jag inte ansåg var av stor betydelse för resultaten av min undersökning.

6.1 Bakgrundsfakta

Alla sju friskolor i Lunds kommun svarade på den enkät vilken jag skickade ut, varefter fem sedan ställde upp på en intervju. Eftersom samtliga sju friskolor deltog i enkäten kommer de att i följande avsnitt få en kort presentation. Friskolorna skiljer sig avsevärt från varandra både vad det gäller inriktning, arbetsätt och storlek vilket gör att jag anser att det är viktigt att försöka ge en bild av de olika friskolorna. Det som kommer att tas upp om de olika friskolorna i detta kapitel är resultat av enkäterna.

Tre av friskolorna är belägna i samma område i Lund och har fysiskt nära till varandra. De har även ett relativt kort avstånd till stadsdelsbiblioteket. Av de övriga fyra friskolorna är två belägna i byar utanför Lund, de resterande två ligger i olika stadsdelar i Lund. Av de två som är belägna utanför Lund är avståndet till biblioteket alltför stort för att enkelt kunna besökas. Av de två skolor som ligger i två olika stadsdelar i Lund är det en skola som har nära till stadsdelsbiblioteket, den andra skolan ligger på ett avstånd som helt klart försvårar besök.

Vad det gäller inriktning på friskolorna ser det ut så att en friskola är konfessionell till sin art, en vänder sig till barn med behov av särskilt stöd och de resterande fem präglas av en tydlig specialpedagogisk inriktning.

Elevantalet på friskolorna varierar mellan 40 elever och 210, med andra ord är skillnaderna ganska stora när det gäller friskolornas storlek. Men då måste man också ta i beräkningen att några av friskolorna ännu inte är färdigutbyggda. Personalstorleken varierar enligt följande: 6, 6, 10, 10, 13, ca 20 samt 25. Den summan innefattar enbart lärare, fritidspedagoger samt förskollärare, dvs de som arbetar direkt med den pedagogiska verksamheten.

⁷³ Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, s. 241

Sammanlagt fem av friskolorna är fullt utbyggda och de övriga två beräknas vara utbyggda 2006 samt 2009-10.

6.2 Observation av ett bokrum

Då var och en av mina intervjuer förlades till friskolorna fick jag även möjlighet att skaffa mig ett intryck av friskolan rent allmänt, samt göra observationer över hur bokrum och boksamlingar såg ut och var de var placerade.

I enkäten uppgav fem friskolor att de hade ett bokrum och tre att de hade en boksamling. Anledningen till att resultatet har blivit åtta och inte sju som antalet friskolor är att en verksamhetsansvarig har kryssat i både rutan för bokrum och för boksamling.

Av de fem friskolor som jag besökte var det tre som hade bokrum avsedda enbart för böcker; Apelskolan, Cederskolan och Duvträds skolan. I samtliga fall rör det sig om rum innehållande hyllor med böcker samt bord att sitta och arbeta vid. Användningen av bokrummen verkade dock inte vara alltför frekvent, utan det var mest ett vilande rum där böckerna förvarades. Björkskolan och Ekskolan hade boksamlingar utspridda över skolan, placerade inom respektive årsindelning och delvis tematiskt och hade alltså inget samlat grepp vad det gäller bokplaceringen.

Fortsättningsvis kommer jag i redovisningen att för enkelhetens skull använda benämningen skolbibliotek och inte använda bokrum eller boksamling.

6.3 Vad är ett skolbibliotek och vilka funktioner bör det innehålla?

För att kunna inleda diskussionen om skolbibliotek ansåg jag att det var viktigt att få fram vad respondenten anser att ett skolbibliotek är samt vilka olika funktioner det bör innehålla. Inte minst var det viktigt för att ha en grund att stå på i min fortsatta intervju med respondenten.

Andersson på Apelskolan såg skolbiblioteket som en viktig del av skolan och poängterade både i sitt svar på frågan vad ett skolbibliotek är och vilka funktioner det kan innehålla, vikten av skolans faktasamlingar. Anledningen till det är att Andersson ser faktalitteraturen som en viktig del av det tematiska tillvägagångssättet och det arbetssätt vilket man ofta väljer att arbeta efter på skolan. Andersson underströk skolbibliotekets betydelse med att konstatera att det helt enkelt är nödvändigt för att kunna arbeta tematiskt.

Bertilsson på Björkskolan har lite samma syn på skolbiblioteket och visar på en vid syn på skolbiblioteket och vad det bör innehålla:

Ett skolbibliotek för mig är ju ett ställe där man kan hämta information mer än det som du vanligtvis har till hands. Men jag tycker inte att det behöver betyda bara böcker, utan det kan även vara annan information.

Bertilsson talar även om att skolbiblioteket inte bara kan vara den plats där du kan fördjupa din kunskap utan även en plats för att fördjupa själen och sinnena.

Carlsson på Cederskolan anser att skolbiblioteket är den plats där det bör finnas en bibliotekarie som kan bistå med hjälp både till elever och lärare.

På Duvträdkolan är skolans bokrum placerat centralt och Davidsson betonar just närheten som vital när det gäller skolbiblioteket. Barnet ska ”naturligt kunna gå till biblioteket och hämta kunskap och sitta och läsa”. Liksom flera av de andra respondenterna besitter Davidsson en ganska vid syn på skolbiblioteket i den meningen vad det ska innehålla. Det ska vara möjligt att kunna sitta och läsa, där ska finnas skönlitteratur, faktaböcker, musiklyssnande, kanske en dator och så vidare.

Eriksson hade utan tvekan en syn på skolbiblioteket som ett hjärta i skolan, runt vilket resten av verksamheten kretsar. Ett skolbibliotek är för Eriksson ett ställe som är tillgängligt, en plats där man kan få hjälp och en samlingsplats där man kan finna fack- och skönlitteratur i olika former, dataprogram och mycket annat.

6.4 Synen på läromedel och litteratur

I frågan angående läromedel ingår två viktiga delar, dels budgeten och dels synen på vad läromedel innefattar.

I denna del av intervjun inledde jag med att fråga om storleken på budget avsatt för läromedel. Därefter gick diskussionen över till vad respondenten räknar som läromedel, om fack- och skönlitteratur räknas in, vilken roll traditionella läromedel samt fack- och skönlitteratur spelar för skolans arbetsmetoder och sist tog jag upp förvaringen av skolans läromedel.

Eftersom skolans anslag grundar sig på skolpengen och innebär en utdelad summa per elev och läsår kan det ibland tydligen vara svårt att ange en exakt summa för läromedel. Dessutom visade det sig att alla skolor inte räknade på samma sätt. En av respondenterna var inte så kunnig i just den här frågan varpå svaret i det fallet hamnade i skymundan. Det viktiga i de här frågorna som rör läromedel är dock inte budgetens rena storlek utan snarare synen på läromedel samt möjligheten till inköp av fack- och skönlitteratur.

På Apelskolan berättar Andersson att läromedelsanslaget ser ut så här:

Vi kan väl säga 1200, om vi har 100 barn, 120 000 till läromedel. Sen kommer biblioteket vid sidan om. Där har vi avsatt 20 000 till inköp av böcker.

Vidare i diskussionen med Andersson visar det sig att man på Apelskolan skiljer på läromedel och fack- och skönlitteratur. Läromedel innebär främst att det rör sig om sådana böcker som barnen använder i undervisningen och lånar av skolan. Fack- och skönlitteraturen hamnar därmed utanför läromedelsbegreppet och ses som något separat. Däremot inte sagt att man inte använder fack- och skönlitteratur. Andersson talar vidare om vikten av fack- och skönlitteratur för skolans tematiska arbetssätt och visar på att det är en viktig del och att det används i kombination med läromedel.

På Björkskolan uppgav Bertilsson summorna per elev; F-3 har 500 kronor, 4:an till 6:an har 1100 kronor och 7:an till 9:an har 1250 kronor. I detta fallet tillkommer sedan ytterligare ekonomiska medel för estetisk-praktiska ämnen som musik och bild.

I Cederskolans fall var det tydligt att skolans arbetsmetoder får styra mycket av synen på läromedel och böcker rent generellt. Det finns på skolan ingen separat budget för inköp av läromedel eller andra böcker till undervisning.

På Duvträds skolan är man fortfarande under uppbyggnad och Davidsson berättar att de har en budget på 130 000 för alla typer av förbrukning och läromedel. Det visar sig att även fack- och skönlitteratur ingår i den budgeten, liksom papper och pennor. Även på Duvträds skolan arbetar man efter det tematiska arbetssättet och använder inte traditionella läromedel i stor utsträckning, utan när barnen arbetar med ett tema då är det till facklitteraturen de går för att söka information. Därmed kan man nästan dra slutsatsen att fack- och skönlitteraturen ingår i begreppet läromedel, eftersom det var på det sättet vilket de användes. Duvträds skolan har inte gjort någon exakt indelning av x kronor till facklitteratur och x kronor till skönlitteratur och jag förstår på Davidsson att man kanske heller aldrig kommer att finna behov av att göra det. Som det har sett ut fram tills nu behovsplanerar de sina inköp väldigt mycket och är måna om att bygga upp ett rikt faktabibliotek likväl som ett varierat skönlitterärt bestånd.

Ekskolans kärva ekonomi innebar att det inte gavs utrymme för någon separat budget utan man fick se det från fall till fall om inköp skulle ske eller inte. Vad anser då Eriksson att läromedel är?

Jag räknar allt som läromedel.

Allt som man kan lära sig någonting av är läromedel.

6.5 Informationssökning

I mina intervjuer frågade jag respondenterna vilka möjligheter och svårigheter den nya tekniken har inneburit samt huruvida man på skolan lär ut informationssökning, vem som gör det samt om lärarna får utbildning i att söka. Ytterligare en viktig fråga rörde var datorerna var placerade.

Andersson på Apelskolan tar upp en svårighet i att lärarna ofta inte är så kompetenta och att eleverna ofta kan mer. Nu går fem lärare på utbildning i IT och förhoppningsvis ska det förbättra läget. På skolan används datorerna främst för tre ändamål, dels att söka fakta till olika teman som man läser i undervisningen, dels för att skriva ut sina arbeten och sist för att skaffa kontakter med utlandet. Skolan har en internationell prägel och därför har det inneburit att de lättare har kunnat hitta vänskolor i andra länder. Andersson tycker att undervisningen präglas stort av de möjligheter som tekniken har fört med sig. Barnen söker mycket fakta och det har påverkat undervisningen som har mer karaktär av att läraren är handledare. Hur lär sig då eleverna att söka information? Alla eleverna får ta datakört kort innan de får använda datorn på egen hand. Innan dess måste det alltid finnas en handledare som övervakar. Datorerna finns i klassrummen och i ett speciellt datarum. Ingen dator var placerad i skolbiblioteket.

På Björkskolan finns det ungefär 25 datorer som är utplacerade strategiskt enligt Bertilsson. Ytorna är inte stora så eleverna är nära både boken och datorn. Men det finns

ingen dator i anslutning till ett skolbibliotek eftersom de på skolan har boksamligen utspridd. Bertilsson anser att IT har förändrat undervisningen så tillvida att det går väldigt snabbt och det är lätt att få tag på information. Det svåra är att lära eleverna att begränsa sig, att lära dem att hitta rätt. Det finns inte någon strategi för hur eleverna ska lära sig att söka men det är något som man kommer att arbeta fram. Bertilsson anser att det är viktigt att ha ett papper som visar vad eleverna får och inte får göra. För att lära ut informationssökning finns det på skolan en datalärare som är expert på det och sen är det upp till varje pedagog att utveckla sig vidare.

Lärarna är kunniga på skolan, men det beror till stor del på intresset. Om möjligheter och svårigheter så svarar Bertilsson:

Möjligheterna är ju, jag höll på att säga nästan obegränsade, för det går ju väldigt snabbt. Svårigheterna är väl kanske att inte greppa över allt på en gång. Utan verkligen stanna upp och tänka till, vad behöver vi och hur tar vi det till oss.

Cederskolans tolv datorer är alla utplacerade på högstadiedelen. Där går det till så att eleverna lär sig traditionellt av den lärare som är ansvarig för datorerna. Mer information än så kan inte respondenten tillfoga i den här frågan. På låg- och mellanstadiet arbetar man inte alls med datorer eller informationssökning.

Davidsson berättar beklagligt att av skolans tre datorer är det bara två som fungerar. Det är bärbara datorer, så eleverna kan hämta en dator när de behöver en. Eleverna använder till största delen olika program och om de skulle vilja gå ut på Internet så är det alltid med en lärare och vägleder. I de flesta fall då informationssökning har gjorts har läraren letat upp bra hemsidor och guidat eleven rätt. Eftersom det i det här fallet mest rör sig om mindre barn så är det svårt för respondenten att uttala sig ytterligare om informationssökning. Men Davidsson tror att det kommer att finnas behov av att skriva en plan för hur undervisningen ska ske i informationssökning och vilka moment som ska ingå. Angående påverkan på undervisningen tar Davidsson upp den diskussion som har florerat om det är pedagogiskt korrekt att använda datorn i undervisningen och Davidsson anser att det är det, men det måste finnas balans i undervisningsmomenten. En svårighet som Davidsson tar upp är att det tar tid att lära sig och att det ofta kräver lång förberedelse innan man kan använda Internet på ett bra sätt.

Ekskolan har tio datorer samlade på ett och samma ställe och tre som är utspridda i lokalerna. Det är uteslutande program i undervisningssyfte som har använts på datorerna. Viss informationssökning har kunnat göras på det närliggande stadsdelsbiblioteket. Men det är viktigt för lärandet att eleverna skriver för hand och att de får skapa själva. Även Eriksson tar upp svårigheter som att vara kritisk mot informationen och att förstå vad det är som står medan möjligheterna är att få mycket information, snabbt.

6.6 Skolbiblioteket som en pedagogisk resurs

När jag under intervjun frågade respondenterna om skolbibliotekets roll i den pedagogiska verksamheten var det endast ett fåtal som förstod vad jag menade. Jag fick förtydliga utan att förklara alltför mycket.

Bertilsson på Björkskolan anser att skolbiblioteket har en viktig roll men att det är något som man missar i dagens skola då man inte jobbar så mycket med att utveckla

skolbiblioteket. Respondenten framhåller svårigheterna att få ekonomin att räcka till och det gäller då både små och stora skolor.

Carlsson på Cederskolan är den enda av respondenterna som i klartext talar om att skolbiblioteket fyller en social funktion och den bild som Carlsson målar upp av skolbiblioteket är den som ett centra i skolan verksamhet, där bibliotekarien är en viktig och i viss mån även nödvändig del av det pedagogiska arbetet.

Eriksson på Ekskolan svarade med en kort mening att ”Det är kärnan!” Eriksson fortsätter med att svara att eftersom skolbiblioteket innehåller både fack- och skönlitteratur, lätta och svåra texter så är det en central del i verksamheten.

6.7 Vikten av ansvarig personal för skolbiblioteket

Återkommande i litteraturen om skolbibliotek är åsikten att för att skolbiblioteksverksamheten ska kunna fungera väl är det viktigt att det finns någon som är ansvarig och har någon slags kunskap i ämnet. Under intervjutillfället försökte jag ta reda på vad den verksamhetsansvarige hade för åsikter om bemanning av skolbiblioteket och dess betydelse för verksamheten.

Andersson på Apelskolan anser att det är viktigt med en person som har speciellt ansvar för skolans bibliotek eller bokrum som de själva vill kalla det. Tidigare hade de ingen som var ansvarig men allt eftersom de insåg vilka behov som fanns tillsattes en lärare. Läraren har fått gå kurs för att lära sig om skolbiblioteket. Sysslorna som den biblioteksansvarige utför, består till största delen av att se till att det är ordning i bokrummet, men ansvarsuppgifterna kommer säkerligen att öka i och med att de medvetet kommer att satsa på att bygga upp beståndet. I nuläget har den biblioteksansvarige ingen avsatt tid för att sköta bokrummet. Alla lärare har ett ansvarsområde på skolan och ansvaret för skolbiblioteket ingår som en del av den ansvarige lärarens tjänst. I framtiden finns det dock planer på att timmar ska avsättas just för att sköta bokrummet. Andersson anser att det är viktigt att den som är ansvarig för biblioteket är utbildad och har kunskap om just bibliotek.

På Björkskolan finns det en person i varje arbetslag som är ansvarig för boksamlingarna, vilket är viktigt för att det ska fungera. Vad det gäller ansvarstagande så anser Bertilsson att det är det egna intresset som i mycket styr den ansvarsuppgift som man har fått tilldelad. När det gäller ansvaret på högstadiet så ligger det på respektive ämneslärare att se till att material köps in. Men Bertilsson hävdar att det optimala vore att ha en fackutbildad bibliotekarie som besitter en speciell kompetens som nu varje pedagog måste besitta. Om det hade funnits en fackutbildad bibliotekarie hade skolbiblioteket varit centrat i skolan.

Carlsson på Cederskolan har själv tänkt ta ansvar för skolans bokrum, eventuellt tillsammans med en kollega. Ansvaret kommer då att vila tungt på en person och det blir alltså respondenten själv. Carlsson ser att det finns ett tydligt behov av ett större engagemang i skolbiblioteket. Ofta är det så att man gör en storstädning med gemensamma krafter, men efter ett par månader ser det lika stökigt ut. Carlsson påpekar att det verkar som om kollegorna tror att skolbiblioteket städar sig självt.

Duvträds skolan har idag ingen som är ansvarig för biblioteket, men respondenten ser gärna att under tiden som skolan utvecklas och skolans bokbestånd växer, att någon i personalen har ansvar för inköp och att någon har ansvar för att se till att det är ordning i biblioteket.

Eriksson på Ekskolan anser att det är viktigt med en ansvarig person för skolbiblioteket och med någon ”som fyller på och inventerar de behov som finns”. På följdfrågan huruvida det är nödvändigt att den ansvarige är fackutbildad bibliotekarie svarar Eriksson att det aldrig kan vara nödvändigt, eftersom vi lever i en ekonomisk verklighet, men det ”hade varit önskvärt och det optimala”. På Ekskolan har en speciallärare till viss del varit ansvarig för skolbiblioteket. Men Eriksson betonar att önskemålet hade varit en bibliotekarie som bokpratar och tipsar om litteratur till olika arbeten, en person som kan vägleda eleverna.

6.8 Planering

Eftersom inköp och gemensam planering av skolbiblioteksresurser är en viktig del av skolbiblioteksverksamheten så ställde jag några frågor med anknytning till planeringsarbetet. För att förankra skolbiblioteket i skolan kan det vara viktigt att ha någon slags gemensam planering som rör skolbiblioteket och biblioteksanvändning generellt. De frågor som jag ställde till respondenterna angående planering rörde främst om det fanns någon planering av skolbiblioteksresurser och hur den i så fall såg ut.

Apelskolan har planering i den bemärkelsen att alla är med och gör en önskelista på vilka böcker som ska köpas in. Därefter får den biblioteksansvarige ta hand om inköpen. Någon ytterligare planering har de inte.

Duvträds skolan har haft viss planering vad det gäller vad som ska köpas in, diskussioner har lett till att ett visst fokus på ämnesområde har valts.

Björkskolan, Cederskolan och Ekskolan har inte haft någon gemensam planering alls rörande skolbiblioteket.

6.9 Arbetsplaner och styrdokument

Hur skolans arbetsplan ser ut och vilka delar den innehåller speglar delvis skolans synsätt och arbetssätt. Att skolbiblioteket är inskrivet i skolans arbetsplan kan innebära ett viktigt steg till att genomföra utveckling.

6.9.1 Arbetsplaner

Arbetsplaner fanns på alla friskolor men endast en respondent uppgav att biblioteket var inskrivet som en viktig del i arbetsplanen.

Apelskolan har en arbetsplan för olika ämnen samt en övergripande som kan ses mer som en allmän målsättning. Skolbiblioteket finns inte omnämnt i arbetsplanen men på frågan om det finns planer på att skriva in skolbiblioteket i arbetsplanen svarar Andersson:

Det är väl inte fel att göra det, nej.

I Björkskolans fall har man haft uppe till diskussion i slutet av höstterminen 2001 att skriva in biblioteket i skolans arbetsplan. På grund av tidsbrist så skedde inget men Bertilsson är övertygad om att det kommer upp under de utvärderingsdagar som snart kommer att genomföras och att de då kommer att skriva in det i skolans arbetsplan för kommande läsår.

Cederskolan har utformat en egen läroplan som de följer noggrant och därmed har de för tillfället ingen arbetsplan. Carlsson nämner att det säkert finns en arbetsplan som även gäller skolbiblioteket men att den antagligen har väldigt många år på nacken. Däremot tror Carlsson att skulle det vara så att de får i ordning skolbiblioteket och anser att det finns behov av att skriva in skolbiblioteket i en ny arbetsplan skulle det nog inte möta något motstånd.

På Duvträds skolan uppgav Davidsson att det fanns en arbetsplan som innefattade skolbiblioteket. Det visade sig att det var arbetsplanen för svenskämnet för åk 1-3 som innehöll mål att uppnå samt hur målen ska uppnås. Dessa mål kan till viss del sägas vara beroende av tillgången till litteratur och information, material som associeras till skolbibliotek. Eleverna ska bland annat lära sig läsa och förstå både fack- och skönlitterära texter, göra muntliga framställningar och skriva egna texter. För att uppnå det kan man läsa lättlästa böcker, lyssna på högläsning, skriva egna berättelser och bokrecensioner, slå upp i ordlistor och uppslagsverk och detta är enbart ett fåtal av de förslag som finns till hur målen ska uppnås.

På Ekskolan är skolbiblioteket inte nämnt i någon arbetsplan.

6.9.2 Styrdokument

I mina intervjuer frågade jag samtliga respondenter huruvida de hade kommit i kontakt med något styrdokument för skolbibliotek som kan ha påverkat deras syn på skolbiblioteket. Resultatet blev dock att ingen av respondenterna svarade ja på frågan och ingen hade överhuvudtaget kommit i kontakt med ett styrdokument av den arten. Däremot uppdagades det i samma fråga att det som låg som grund för synen på

skolbibliotek inte var styrdokumentet, utan en drivkraft och ett intresse för bibliotek rent generellt. Det genuina intresset för bibliotek och böcker märktes tydligt i två av respondenternas svar:

Jag har alltid älskat att läsa själv.

Jag är själv väldigt intresserad av böcker och bibliotek så därför vill jag satsa. Du vet, det betyder mycket om man själv har ett intresse för bibliotek.

De övriga tre respondenterna hade inget mer utförligt svar att ge än nej.

På frågan om skolorna följer Lunds kommuns skolplan visade det sig att två av friskolorna följer den, de övriga tre har andra styrdokument som de följer och det kan vara en lokal skolplan för just den lokala friskolan eller en skolplan för en friskola som tillhör en viss pedagogisk inriktning.

Endast en av skolorna uppgav att de inte följer den nationella läroplanen och det med anledning av att de har en egen läroplan vilken har godkänts av Skolverket.

Sist i intervjun frågade jag om respondenten känner till Unescos skolbiblioteksmanifest och det visade sig att ingen av de tillfrågade ens hade hört talas om namnet förut.

6.10 Skolbibliotekets utveckling

Utveckling beror på olika faktorer och i det här fallet ansåg jag att det var intressant att titta på vad som leder till utveckling av skolbiblioteket, och vilka möjligheter till satsning som finns. Vilka faktorer påverkar satsning på skolbibliotek i friskolornas fall och vilken betydelse har den verksamhetsansvarige själv, är två viktiga frågor som jag har tagit fasta på i mina intervjuer.

När det gäller utvecklingen av skolans bibliotek påpekar Andersson just de ekonomiska begränsningarna för de små skolorna, som i Apelskolans fall. Det finns begränsade resurser att satsa och det gör det ännu viktigare att man avsätter pengar i budgeten till skolbiblioteket. Det kan tilläggas att Apelskolan är den enda skolan som har avsatt pengar specifikt för skolbiblioteket och det rör sig om 20 000 till inköp av böcker till skolbiblioteket. På följdfrågan om respondenten har någon roll i utvecklingen av skolans bibliotek svarade Andersson:

Ja, det har jag ju i och med att det är jag som sätter ramarna här för inköpen till exempel planering. Så ytterst är det ju jag som har ansvaret för hela verksamheten, det är det ju.

Andersson poängterar att det faktum att skolan kommer att köpa in en bibliotekskatalog och katalogisera beståndet faktiskt visar på att skolan vill satsa på skolbiblioteket. Apelskolan står i ett skede där de har fått möjlighet att satsa på skolbiblioteket och det som står i fokus är att strukturera skolbiblioteket bland annat genom att katalogisera alla böcker i en bibliotekskatalog, för att enkelt få överblick över beståndet och för att kunna söka rätt litteratur. Satsningen på skolbiblioteket innebär att en person blir mer ansvarig

för skolbiblioteket och den personen kommer även att få nedsatt tid för att sköta om skolans bibliotek.

Björkskolans reponent anser också att ekonomin spelar en stor roll men tar också upp betydelsen av att det finns någon ansvarig person för biblioteket och att någon underhåller det. På frågan om respondentens betydelse beskrev även Bertilsson sin roll som beslutande och den som till syvende och sist måste prioritera och se till att budgeten hålls.

På frågan vad skolbibliotekets utveckling beror på svarar Carlsson på Cederskolan:

Eller totala brist på utveckling!

Naturligtvis kan man även se det på det omvända sättet. I Cederskolans fall verkar den stora orsaken till brist på utveckling vara att ingen har haft ork att ta sig an ansvaret och att skötseln därmed har åsidosatts. Carlsson anser inte att det i första hand hänger på ekonomin.

På Duvträderskolan svarar Davidsson att det är behoven som styr utvecklingen. På följdfrågan om ekonomin har påverkat hävdade Davidsson att det aldrig har varit ekonomin som har avgjort vilka inköp som ska göras eller vad som ska satsas på. De pengar som man från skolans sida har äskat från styrelsen för att utveckla beståndet har alltid beviljats. En stor anledning till detta, enligt Davidsson kan vara att Duvträderskolan är en liten skola som fortfarande är under uppbyggnad. Genom att alla är med och bygger upp så ser man tydligt vilka bitar och områden som måste byggas upp. Respondenten betonar vikten av att se till helheten och bygga upp verksamheten på bred front, att se till alla bitar och inte enbart fokusera på vissa ämnen.

När det gäller Davidssons ansvar som verksamhetsansvarig är det att se till att de behov som finns för undervisningen tillfredsställs. Därefter är det styrelsen som har en stor roll i beslutsfattandet, då det är den som ansvarar för ekonomin.

För Ekskolans del har den avgörande faktorn varit det ekonomiska läget. Eftersom skolan rent generellt har haft små marginaler att existera under, så har det påverkat möjligheterna till att investera. Eriksson har som verksamhetsansvarig påverkat mycket av utvecklingen eftersom det är Eriksson som har gjort alla inköpen. Tillsammans med en verksamhetsansvarig kollega har Eriksson gjort allt för att få så mycket som möjligt för de ekonomiska medel som de hittills har haft till sitt förfogande. Eriksson betonar att önskemål som lärarna har haft angående inköp har blivit tillgodosedda.

6.11 Samarbete med andra bibliotek

Av enkäten framgick att friskolorna använde sig av andra bibliotek för att få tillgång till litteratur. I några fall vände man sig även till SkolBiblioteksCentralen, som har som mål att vara en resurs för grundskolorna, bland annat genom utlån av SkolBiblioteksCentralen bestånd.

I intervjun diskuterade vi tillgången till litteratur och två av skolorna hade inte så lätt att ta sig till andra bibliotek på grund av avståndet. Däremot fick man på en av de två skolorna besök av stadens bokbuss ungefär en gång i månaden.

Apelskolan lånar väldigt mycket från det stadsdelsbibliotek som ligger i närheten och säger att de är mycket positiva och tillmötesgående. Det visade sig att eleverna besöker stadsdelsbiblioteket regelbundet vilket innebär ungefär en gång i veckan. Utöver det plockar de på stadsdelsbiblioteket ihop lådor när de på skolan har temen som de arbetar med. Det är alltså främst boklån det rör sig om. Bokprat, informationssökning eller annat har eleverna alltså inte tagit del av. Andersson ser möjligheter till att utöka samarbetet och tycker att det skulle vara positivt att gå samman med några andra friskolor i närheten med vilka man skulle kunna ha gemensamma bokmöten och utbyta erfarenheter.

På Björkskolan lånar man av det närliggande stadsdelsbiblioteket samt från SkolBiblioteksCentralen. Därefter lånar pedagogerna från andra håll var för sig. Främst gäller lånen litteratur, filmer och bok & band. Eleverna gör inga regelbundna besök utan Bertilsson påpekar att de från skolans sida uppmanar eleverna att själva gå till biblioteket och låna böcker till sina arbeten. På frågan om respondenten känner till om de på stadsdelsbiblioteket får annan service som till exempel bokprat så visar det sig att respondenten inte förstår innebörden av bokprat. Efter att jag hade förklarat vad det går ut på konstaterade respondenten att det sannolikt inte förekom för skolans elever.

Det är först och främst fler lån som är önskvärt på Björkskolan. På frågan om Bertilsson har önskemål om utökad samarbete svarar respondenten som följer:

Det vi har som första steg är egentligen att vi behöver mer böcker hit och sen är ju nätverket alltid värdefullt och jag kan ju känna att det finns ett visst nätverk hos pedagogerna, men det skulle säkert vara givande.

Cederskolan har långt till närmsta bibliotek och gör därför inga besök på andra bibliotek. Carlsson hoppas däremot på att kunna få igång biblioteksbesöken och ser samtidigt hur positivt det hade varit att kunna samarbeta med andra och kanske få besök av en bibliotekarie som bokpratar för eleverna eller informerar och berättar om annat som rör biblioteksverksamhet.

På Duvträdkolan gör eleverna inga regelbundna besök på bibliotek, eftersom det tar för lång tid att ta sig dit. Däremot besöker de den bokbuss som kommer och stannar utanför skolan en gång i månaden, något som Davidsson ser som en fantastisk tillgång. Trots det tar Davidsson upp avståndet och hur skönt det hade varit om man bara kunde "slinka in" på biblioteket och låna. Davidsson ser positivt på ett samarbete men ger inga direkt konkreta svar på hur det skulle kunna utformas eller vad samarbetet skulle innehålla.

Ekskolan har ett väl utvecklat samarbete med stadsdelsbiblioteket, där de ofta lånar böcker, blir tipsade av bibliotekarien och visade hur de kan söka information. Eriksson betonar värdet av att få möta en fackutbildad bibliotekarie med sin speciella kompetens och vad det kan ge eleverna och skolan. Det är främst ett utökad samarbete med tanke på bibliotekariens kompetens som Eriksson talar om. Respondenten betonar det värdefulla i att ta del av bokprat och att från bibliotekariens sida kunna sprida läsglädje och ge lästips. Eriksson betonar rent generellt att det i många fall gäller att hitta rätt bok till rätt barn och tillägger att bibliotekarien har lättare för det, eftersom det är en specialkunskap att känna till böckerna och dess innehåll.

6.12 Skolbiblioteket i framtiden

Angående skolbibliotekets framtid på skolan kunde de flesta av respondenterna inte ge några konkreta besked, utan gav snarare en drömbild, en vision av hur de skulle vilja att skolbiblioteket såg ut, eller vad de känner skulle vara behövligt för skolans bibliotek.

Andersson på Apelskolan talade väldigt konkret och realistiskt om skolans planer på att utveckla och katalogisera skolans bibliotek vilket de inför nästa termin kommer att sätta igång med.

Bertilsson på Björkskolan har en annan ansats och den gäller tillgången till kompetens. För att kunna arbeta mer med skolbibliotekets potentiella resurser ser Bertilsson en stor vinst i att kunna få hjälp av någon kompetent fackutbildad bibliotekarie som åtminstone några timmar i veckan skulle kunna ”puffa det vidare, informera och entusiasmera”. Bertilsson ser både den informativa, intellektuella biten och den sinnliga biten i ett skolbibliotek som på detta viset kan få ett stöd av tillgången till en bibliotekarie.

Carlsson på Cederskolan uttrycker liksom några andra respondenter vikten av ordning, tillgång till litteratur och bra material, i det här fallet gäller det främst litteratur för lärarna. Skolans arbetssätt kräver att lärarna har tillgång till bra litteratur, endast på det viset kan de jobba efter de mål som skolan har. Litteraturen ska heller inte vara utlånad på flera år, utan ha sin bas i skolans bibliotek.

Davidsson ger uttryck för en mer konkret önskan:

Jag skulle vilja ha mycket större, mycket mer böcker och mycket, kanske några arbetsplatser och kanske något skönt att sitta i, mysigt ställe att kunna sitta i.

Eriksson tar i den här frågan upp önskemålet om ett större skolbibliotek samt att det fanns en ansvarig bibliotekarie på plats. Bibliotekarien skulle kunna sköta om biblioteket, göra inköp och vägleda både elever och lärare.

7 ANALYS

I följande kapitel kommer jag att diskutera resultatet av undersökningen och göra jämförelser med litteratur som jag har använt i uppsatsen och det informantmaterial som jag tillfogat kapitel fem. Jag kommer att ta fram likheter och skillnader mellan mitt resultat och det material som jag har använt i uppsatsen. Dessutom kommer jag att kommentera synpunkter som jag har fått fram i resultatet.

De frågor som ligger till grund för intervjuerna är:

- Finns det ett skolbibliotek eller funktioner som kan jämföras med det som enligt litteratur och forskningskällor relateras till skolbiblioteksverksamhet?
- Vad har skolans verksamhetsansvarige för grundsyn på skolbibliotek och på skolbibliotekets roll i skolans pedagogiska verksamhet?
- Finns det i nuläget något styrdokument motsvarande en lokal arbetsplan, vilken omfattar skolbiblioteksfunktioner och sätter dessa i relation till skolans pedagogiska verksamhet?
- Hur förhåller sig den verksamhetsansvarige till styrdokument som läroplanen, bibliotekslagen och UNESCO:s skolbiblioteksmanifest?
- På vilket sätt, sätts bibliotek, informationssökning och skolbiblioteksfunktioner in i ett framtida perspektiv på skolan?

De svar som blev resultatet av intervjuerna innehåller många intressanta synpunkter och åsikter. Då det har visat sig vara svårt att följa en strikt röd tråd efter frågeställning och resultatredovisning, har jag i följande kapitel skapat en del nya övergripande rubriker. Med anledning av det tror jag att det ska bli mer intressant att läsa texten samt att följa med i de resonemang som framkommer hos respondenterna och hos mig själv.

7.1 Skolbiblioteket på friskolorna

Undersökningen inleddes med att ta reda på om det på friskolorna fanns ett skolbibliotek och på vilket sätt det kunde relateras till skolbibliotek som beskrivs i litteraturen. Hur ser skolbiblioteken på friskolorna ut, vilka funktioner ingår och hur är de förankrade i skolans verksamhet, var några frågor som jag hade för avsikt att undersöka.

Intervjun inleddes med att jag ställde frågan vad ett skolbibliotek är, med förhoppningen att kunna få respondenten att tala om sin grundsyn på skolbiblioteket och vad skolbiblioteket kan betyda för skolans verksamhet. Alla respondenter visade på en generellt positiv inställning till skolbiblioteket.

Under respondenternas berättande, kom följande åsikter om skolbiblioteket fram:

- Det är nödvändigt för att kunna arbeta tematiskt.
- Det är inte enbart den plats där böckerna och kunskapen finns samlad utan även en plats med utrymme för att utveckla sinnen och själen.
- Skolbiblioteket är den plats där det bör finnas en skolbibliotekarie till hands.
- En respondent ser skolbiblioteket som hjärtat i verksamheten
- Placeringen av skolbiblioteket poängteras.
- Läsningen är viktig och betonas av flera respondenter.

Davidsson anser att barnet ska ”naturligt kunna gå till biblioteket och hämta kunskap och sitta och läsa”. Här är det närheten som understryks, en vanligt förekommande diskussion i skolbiblioteksverksamhet. Att eleverna ska kunna gå i strumplästen till skolbiblioteket är det många praktiker inom skolbiblioteksområdet som talar om.

Skolbibliotekets sociala betydelse tas upp av en respondent. Den synen kan relateras till Louise Limbergs tre grundläggande funktioner i skolbiblioteksverksamheten, där den sociala funktionen poängteras och innebär en plats där eleverna kan vistas både under och efter skoltid.⁷⁴

Skolbiblioteken var på tre av friskolorna förlagda till separata rum. Av de två resterande friskolorna rörde det sig om utspridda boksamlingar runt om i skollokalerna. Även i de fall då det fanns separata rum, verkade böckerna samlade och förvarade på ett något sporadiskt sätt utan någon ordentlig ordning, något som är viktigt för att kunna finna den litteratur som behövs.

7.2 Arbetsätt

Somliga respondenter talade om de arbetsätt man på skolan valt att arbeta efter och relaterade dessa till behovet av litteratur. Framför allt berör det nämnda litteraturbehovet det tematiska arbetsättet, vilket grundar sig på ett ämnesövergripande tillvägagångssätt där eleven i många fall själv väljer område inom ett större ämne. Det undersökande och tematiska arbetsättet kräver tillgång till litteratur. Från de flesta respondenterna uttrycktes en önskan om att ha tillgång till mer litteratur, som i flertalet fall avsågs att användas som läromedel till elevernas självständiga arbeten.

För att undersöka synen på läromedel kontra fack- och skönlitteratur ställde jag även frågor om budgeten. Anledningen till det var att jag ville se hur man på skolan resonerade kring läromedel och inköp av litteratur till skolbiblioteket. Dessa resonemang åskådliggörs delvis genom den budgetindelning som skolan har. Jag menar med detta att synen på vad läromedel är även blir tydlig i budgetfördelningen och på samma sätt kan budgetfördelningen till viss del styra hur inköpen av läromedel ser ut. Ett synsätt på läromedel kan vara att en åtskillnad görs mellan speciellt producerade läroböcker å ena sidan och renodlad skönlitteratur å andra sidan. Därmed menar jag att huruvida det finns en avsatt budget eller inte samt hur budgeten ser ut kan tyda på hur respondenten ser på läromedel kontra fack- och skönlitteratur.

Det är en vanlig uppfattning att all form av information kan ses som läromedel, en åsikt som även framhålls av respondenterna. Med stöd av läroplanen och utvecklingen av nya arbetsätt har en helhetssyn på information och litteratur som läromedel vuxit fram alltmer. Synsättet realiserar av vilket arbetsätt man har valt att arbeta efter på skolan. Genom att se all information som läromedel kan skolbiblioteket ses som ett verktyg för att finna läromedel. Elsa Gómez och Margareta Swenne betonar att Lpo 94 förutsätter utvecklade bibliotek och att pedagogiken måste förändras så att den ger eleven verktyg för ett livslångt lärande.⁷⁵

⁷⁴ Limberg, Louise, *Skolbibliotek för kunskapande och skapande*, 1990, s. 69 ff.

⁷⁵ Gómez, Elsa, *Aktivt lärande med skolbibliotek*, 1996, s. 14

De flesta av respondenterna använde fack- och skönlitteratur i skolarbetet som läromedel. Men när det gällde budgetindelning så visade det sig att det ändå fanns en gräns mellan rena läromedel och inköp av fack- och skönlitteratur. Det är ett intressant konstaterande då respondenterna framhåller elevernas egna arbeten och vikten av litteratur för undervisningen. Det beskrivs av flera respondenter hur betydelsefullt det är att eleverna själva söker information för att få kunskap. Men när det kommer till synen som manifesteras genom budgetindelningen så är man förvånansvärt traditionella.

Läromedel på skolorna förvarades inte i något exempel i skolbiblioteket, utan var utspritt på sina respektive avdelningar. Min erfarenhet säger mig att det är en fördel att förvara materialet på ett ställe, då man kan få en översikt och helhetssyn över vad skolan äger för material. Andersson tog upp det här i förbifarten i diskussionen om utveckling. Apelskolan har för avsikt att satsa på skolbiblioteket och har då beslutat att köpa in ett bibliotekssystem för att katalogisera böckerna på skolan. På det viset anser Andersson att det ska bli bättre ordning på materialet och lättare att finna den litteratur som man behöver. Om skolbiblioteken hade varit mer utvecklade på friskolorna hade det varit en fördel att satsa på ett system för att hålla ordning i skolbiblioteket, anser jag.

7.3 Informationssökning

Datorer i skolan kan användas på många olika sätt, allt från informationssökning på Internet till kommunikation, ordbehandling och användning av pedagogiska program. Möjligheten att söka information via Internet har för evigt förändrat begreppet informationssökning. I Lpo 94 står det att eleverna ska lära sig att ”använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapssökande och lärande”.⁷⁶ Kunskapssökandet relaterar jag till skolbibliotek och vad som ligger i skolbibliotekets funktion, nämligen att lära ut olika verktyg för informationssökning. Därmed ansåg jag att det var viktigt att titta på användningen av datorer samt vad det fanns för tankar kring informationssökning och om det skulle tänkas vara kopplat till skolbiblioteksverksamheten.

För att kunna se hur respondenterna såg på skolbiblioteket som funktion valde jag att ställa frågor om informationssökning. I flera texter skrivna av Brigitte Kühne⁷⁷, Louise Limberg⁷⁸ och Monica Nilsson⁷⁹ bland annat, tas informationssökning upp som en viktig del av skolbiblioteksverksamheten. Men det ses också som en viktig del i undervisningen rent generellt. Informationssökning har utvecklats till en ingrediens i dagens skola, vilket märks tydligt i läroplanen. Där står det tydligt att varje elev ska kunna ”använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapssökande och lärande.”⁸⁰ Informationssökning handlar ju inte enbart om att söka på Internet, vilket det har fått en slagsida mot. I undersökningen har jag dock valt att fokusera på sökning på Internet, eftersom det är mer konkret än sökning generellt. Därmed är det även lättare för mig att dra slutsatser.

⁷⁶ Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna, SKOLFS 1998:15, s. 181

⁷⁷ Kühne, Brigitte, *Biblioteket – skolans hjärna? Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*, 1993

⁷⁸ Limberg, Louise m. fl, *Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt*, 2002

⁷⁹ Nilsson, Monica, *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*, 1998

⁸⁰ Lpo 94, Skollag och skolförordningar, 1999, s. 181

Genom att titta på datorernas placering fick jag en inblick över var informationssökningen utfördes. Placeringen av datorerna rörde sig i de flesta fall om klassrummen, i direkt anslutning till dem och i datasalar. Det kan naturligtvis vara en rätt logisk placering i de här fallen, då de är placerade i närheten av personal som kan hjälpa och vägleda eleverna.

Ingen av friskolorna har placerat en dator i skolbiblioteket. Därmed är de frånskilda från skolbiblioteket som lokal och även som funktion. Ingen av respondenterna såg heller skolbiblioteket som den lokal där man skulle ägna sig åt informationssökning. Endast respondenten på Duvträds skolan uttryckte att det hade varit lämpligt att kunna använda en av de bärbara datorerna i skolbiblioteket. Eriksson på Ekskolan relaterar till bibliotek, då de har fått hjälp med informationssökning både i tryckt och virtuell version, på stadsdelsbiblioteket.

I mina intervjuer tog jag upp sökning på Internet och hur undervisning av informationssökning gick till. På frågan hur eleverna lär sig att söka information fick jag flera olika svar. Flera av respondenterna svarade att eleverna fick ta datakörkort, vilket jag menar har en helt annan innebörd än informationssökning. Innehållet i datakörkortet är en grund för att hantera datorn, inte att finna sökvägar, värdera och använda källor. Det är vanligt att eleverna inte är tillåtna att använda datorerna om de inte har en lärare med sig. Bertilsson tar upp att de i framtiden kommer att utarbeta en plan för att lära eleverna söka. Davidssons syn på informationssökning är att det i framtiden kommer att finnas behov av att utveckla en strategi för informationssökning på skolan. Eftersom skolan ännu inte är utbyggd kommer det att bli en framtida fråga, då det finns äldre barn på skolan.

Någon enstaka respondent talar om hur viktigt det är att lära ut källkritik. Ingen nämner dock sökmetoder och undervisning som en betydande del för att nå målet att få barnen att tänka källkritiskt. Monica Nilssons ”intelligenta tänkare” handlar om att lära eleverna inte enbart att söka men också att granska och värdera informationen.⁸¹

Det visade sig att lärarna i många fall undervisade själva i informationssökning. I något enstaka fall fanns det en datalärare som var ansvarig för allt som rörde datorer. En svårighet med informationssökning och Internet tas upp av Davidsson, nämligen den att det tar tid att lära sig och det kräver förberedelse för att kunna använda Internet på bästa möjliga sätt. Det är ett intressant uttalande, då det fokuserar på kompetensen att söka, vilken är en typisk bibliotekariekompetens. Kühne talar om några viktiga delar för att skolbiblioteket ska kunna integreras i undervisningen.⁸² Därav är informationssökning en del av skolbibliotekariens tjänst. Det är även något som enligt Kühne bör vävas in i den dagliga undervisningen. Möjligheten till det beror på lärarens kompetens. Något som framgick tydligt i Anderssons svar rörande informationssökning, att eleverna ofta kan mer än lärarna. Kanske kan det vara så att ett det måste till ett skifte och en ytterligare kompetenshöjning bland lärare, vad det gäller användningen av datorer och Internet. I undersökningen skiftade respondenternas syn på lärarnas kunskap i informationssökning.

⁸¹ Nilsson, Monica, *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum*, 1998, s. 86

⁸² Kühne, Birgitta, *Biblioteket – skolans hjärna? Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*, 1993, s. 227 ff.

Den nya teknikens möjligheter innebär stora förändringar för dagens skola, både i form av ekonomi, kunskap och pedagogik. Jag frågade respondenterna vilka möjligheter och svårigheter som de såg med detta. De tog då upp de fantastiska möjligheterna att få information på ett snabbt sätt men också svårigheterna med att hitta rätt och att kunna granska, värdera och sovra bland materialet. Om man funderar över dessa tankar och jämför dem med att ingen av respondenterna faktiskt säger att det på skolan finns någon medveten undervisning i informationssökning, anser jag att det kan leda till obalans. För att kunna lära sig informationssökning på olika sätt och att tänka källkritiskt krävs det undervisning.

Det är betydande att man talar om vikten av att arbeta med informationssökning i samband med lärandet, att de uppgifter som eleverna ska ta reda på kan relateras till deras lärande och att det är relevant för deras arbetsuppgifter. Limberg tar upp vikten av att uppgifterna är väl konstruerade så att eleverna förstår hur de ska gå tillväga och att det inte dyker upp några frågetecken.⁸³

Det verkar inte vara en åsikt från respondenternas sida att informationssökning är en funktion, vilken kan relateras till skolbiblioteket, utan det ses som en del av skolans verksamhet.

Även på friskolorna i Lund har många lärare deltagit i ITIS-projekt av olika karaktär. Men projekten har precis som kommenteras i rapporten *Skolbibliotek i Sverige* utvecklat skolans verksamhet, men vid sidan om skolbiblioteket.⁸⁴

Kan det vara så att synen på vad som ingår i en skolbibliotekaries uppgifter och kunskap till viss del beror på vilken yrkeskår man härstammar ifrån? Kanske är det så att det finns fördomar om bibliotekarier hos många människor och kanske påverkar synen på bibliotekarien skolbiblioteksutvecklingen i skolan?

7.4 Skolbiblioteket som pedagogisk resurs

Det diskuteras mycket om skolbiblioteket som en pedagogisk resurs i skolans verksamhet. På vilket sätt kan det utformas till att vara en resurs? I den här undersökningen har jag fokuserat på några delar som jag anser vara viktiga för att utveckla skolbiblioteket till en pedagogisk resurs. Dels handlar det om vilket arbetssätt skolan använder och hur skolbiblioteket kan vara en delaktig del i det. Det handlar även om att involvera skolbiblioteket i undervisningen, bland annat genom planeringen av resurser och utveckling. Denna planering bör ha sin utgångspunkt i lärandet och diskussioner kring det. Enligt Lotta Kårlind är det i den diskussionen som man finner de goda argumenten för skolbiblioteket och därigenom kan utveckling ske.

Frågan om skolans roll i den pedagogiska verksamheten var som jag i resultatredovisningen har beskrivit, inte helt lätt att få svar på. Missförstånd ledde till att jag fick förtydliga frågan i några fall. De svar jag fick handlade i några fall om helt andra saker. Kanske kan det vara ett tecken på att jag som intervjuare använde ett för mig alldeles självklart begrepp vilket respondenterna inte var bekanta med. Det finns en möjlighet att jag som intervjuare besitter en syn som för mig är självklar, medan

⁸³ Limberg, Louise m. fl, *Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt*, 2002, s. 33-40

⁸⁴ *Skolbiblioteken i Sverige*, 1999, s. 64

respondenten inte alls har samma syn och förförståelse för frågan. Det gäller inte enbart frågorna, utan kanske även en stor del av problematiken som rör skolbiblioteksverksamhet.

Carlsson menar i den här diskussionen att skolbibliotekets pedagogiska funktion kännetecknas av att det är det centra i skolan där bibliotekarien är en oundgänglig del.

Loertscher⁸⁵, Limberg⁸⁶ och Kühne⁸⁷, alla tar de upp samma ståndpunkt, nämligen den att för att kunna arbeta pedagogiskt krävs det personal och tid för att arbeta serviceinriktat eller pedagogiskt om man så vill. Syftet är detsamma, att vägleda eleverna. Min åsikt är att planering som görs av skolbiblioteksverksamheten och hur arbetet i skolan ska läggas upp, hör till den pedagogiska planeringen och är därmed relaterat till hur man arbetar med skolbiblioteket som en del av det pedagogisk arbetssättet.

Den planering som respondenterna tar upp rörande skolbiblioteket handlar uteslutande om medieurval och inköp. De tar upp på vilket sätt inköpen planeras och vem som sköter dem. En anledning till att respondenterna inte berör något annat område än inköp kan vara att det inte finns någon utvecklad skolbiblioteksverksamhet. Respondenterna verkar se skolbiblioteket som en lokal för förvaring av media. Med andra ord så ser de främst till skolbiblioteket som rum med möjlighet till förvaring och inte som en verksamhet och funktion. Då kan det vara en orsak till att planeringen ej berör det pedagogiska arbetet.

Svaren på mina frågor visar att planering av skolbiblioteket och dess roll i undervisningen samt biblioteksanvändning generellt är obefintlig.

I likhet med det som Johanna Hansson tog upp i sin artikel *Det är något motsägelsefullt med skolbiblioteken*, är det tydligt att man ser skolbibliotekets betydelse kopplat till läsning och böcker men inte konkret till det undersökande arbetssättet.⁸⁸ Min åsikt är att vi som arbetar inom skolbiblioteksverksamhet, på ett tydligare och bättre sätt måste marknadsföra de goda exempel vad det gäller att arbeta med skolbiblioteket som finns. För visst finns de. Det krävs en ökad debatt om hur skolan ska arbeta med lärandet och vilka vägar som finns att gå? Främst bör vi utgå från lärandet och Läroplanens innehåll och på det viset titta på vilka vägar som är möjliga att välja. På det viset kan skolbiblioteket utvecklas till att bli en del av ett arbetssätt.

Skolbiblioteket är inte en oundgänglig verksamhet, utan det är en verksamhet som man måste ta ställning till från fall till fall. På en av de friskolor jag besökte visade det sig till exempel att den pedagogiska metoden byggde på en syn på lärandet vilken skiljer sig från den som uttrycks i läroplanen. Med anledning av skolans egna pedagogik har skolan en egen läroplan vilken är godkänd av Skolverket. Med tanke på skolans pedagogik är skolbiblioteksverksamhet för skolan inte nödvändig för att uppnå läroplanens mål.

⁸⁵ Loertscher, David V., *Taxonomies of the School Library Media Program*, 1998, s. 48 ff.

⁸⁶ Limberg, Louise, *Skolbibliotek för kunskapande och skapande*, 1990, s. 69 ff.

⁸⁷ Kühne, Birgitta, *Biblioteket – skolans hjärna? Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*, 1993, s. 227 ff.

⁸⁸ Hansson, Johanna, *Det är något motsägelsefullt med skolbiblioteken*, 1999:4-5

7.5 Skolbibliotekarien

Respondenterna poängterade vikten av någon ansvarig. Det visade sig dock att det inte på någon friskola fanns en ansvarig som hade avsatt tid för att arbeta i skolbiblioteket. I något fall fanns det en ansvarig lärare, men som hade det som ett ansvarsområde i sin tjänst, utan några extra timmar. Det har av mina erfarenheter inom skolbiblioteksverksamhet visat sig att det är viktigt att elever och lärare tar ansvar för sitt skolbibliotek för att det ska kunna fungera.

Respondenterna anser nästan uteslutande att det skulle kunna innebära stora fördelar att ha en fackutbildad skolbibliotekarie på plats. Någon respondent tar upp ett hinder och påpekar att det är en ekonomisk omöjlighet.

Frågan är också på vilket sätt personen som är i skolbiblioteket ska vara utbildad. Andersson uppger att det är viktigt att ha fått utbildning och poängterar att skolans biblioteksansvarige har fått gå kurser. Det verkar enligt Andersson vara tillräckligt som utbildning.

Carlsson på Cederskolan svarade på frågan vad ett skolbibliotek är, att det är den plats där det finns en skolbibliotekarie. Carlsson anser alltså att bibliotekarien är viktig för skolbiblioteksverksamheten.

Det är intressant att relatera respondenternas åsikter om att skolbibliotekarien är en viktig del av ett skolbibliotek och därefter relatera det till deras åsikter om vilka funktioner ett skolbibliotek bör innehålla. Faktasamlingarna är viktiga för skolans arbetssätt och det är också viktigt att i skolbiblioteket kunna hitta all form av information.

I samband med dessa synpunkter kan man konstatera att det är intressant att informationssökning inte nämns i samband med skolbiblioteket. Kan det vara så att tron på att informationsökning hör till skolbibliotekarieryrket enbart är en syn som man besitter inom skolbibliotekarieområdet, medan man inom lärarkåren och skolan har en annan syn på det. Det är viktigt att informationssökningen vävs in i skolbiblioteksverksamheten eftersom det är där som informationen finns och då menar jag både material från böcker, Internet och andra vägar.

Skolbiblioteket kan sägas ha två roller, dels informationsförmedlande, dels lärfrämjande och det är två bitar som skolbibliotekarien bör kunna hantera. Enligt min åsikt krävs det att skolbibliotekarien besitter både pedagogisk och biblioteksinriktad kompetens.

7.6 Synen på skolbiblioteket

Den verksamhetsansvariges syn på skolbiblioteket är enligt många forskare och författare nödvändigt för att få till stånd ett utvecklat skolbibliotek. Därav har jag försökt få fram vad som har påverkat den syn som de verksamhetsansvariga har på ett skolbibliotek.

7.6.1 Arbetsplaner

Arbetsplanen kan ses som ett viktigt dokument för att åskådliggöra en verksamhet och för att kunna nå de mål som man sätter upp. Det har också en viss betydelse för att

föränleda utveckling. Anette Ekström tar i sin rapport upp att en arbetsplan dock inte behöver betyda utveckling, det beror helt på hur man arbetar med den och om den används eller blir en hyllvärmare.⁸⁹

Enbart en av de sju friskolorna uppgav att det fanns en arbetsplan där skolbiblioteket räknades in. Det rörde sig inte om en arbetsplan för skolbiblioteket utan det var en arbetsplan för svenska språket. En av respondenterna verkade få sig en tankeställare och gav kommentaren att det kanske inte vore så dumt att skriva in det i skolans arbetsplan.

7.6.2 Styrdokument

När det gäller de styrdokument som rör skolbibliotek specifikt så visade det sig att Unescos skolbiblioteksmanifest⁹⁰ och Bibliotekslagen⁹¹ inte var vida kända bland respondenterna. Jag fick en känsla av att dessa styrdokument tillhörde ett område som var relativt obekant.

Ingen utav respondenterna uppgav att de var influerade av något styrdokument som har påverkat deras syn eller inställning till skolbibliotek. Det framkom i intervjuerna att inställningen till biblioteket ofta påverkats av ett personligt engagemang och värnande om bok och bibliotek. Två respondenter säger att de alltid har tyckt om att läsa och att de tycker om böcker rent generellt. Däremot verkar det på respondenterna och deras förhållningssätt till styrdokumentet som om det är önskvärt med en skärpning av styrdokumentet.

Johanna Hansson talade i informantintervjun om en utveckling av styrdokumentet till en mer konkret förankring och ton. Styrdokumentet anses i många fall självklara för de som har intresse och kunskap om skolbiblioteksfrågor, men för de som inte är så insatta är det kanske inte självklart.

Styrdokumentet i sig kan inte bestämma hur skolan ska utforma sin verksamhet och leva upp till de lagar som finns, utan enbart ange riktlinjer och fungera som en vägledning. Det var något som Lotta Kårlind betonade under intervjun.

I de paragrafer som jag har citerat och beskrivit från bibliotekslagen, framgår det klart och tydligt att språkutveckling, lässtimulering samt att erbjuda material för elevens utbildning är tre viktiga grunder för ett skolbiblioteks uppdrag. Det låter mycket bra och lovande för att stärka skolbibliotekets betydelse i verksamheten. Möjligen kan detta kritiseras när det ställs i relation till §5 i Bibliotekslagen, där det står att det skall finnas lämpligt fördelade skolbibliotek.⁹² Vem avgör vad som är lämpligt fördelade skolbibliotek? Hur kan det vara möjligt att bedriva en skolbiblioteksverksamhet med inriktning som språkutveckling, lässtimulering och stöd i skolarbetet om det inte finns tillgång till ett bibliotek i närheten?

Läroplanens innehåll tar upp starka argument för skolbiblioteket, anser jag. Det finns till och med forskare och praktiker vilka hävdar det omöjliga i

⁸⁹ Ekström, Anette, *Arbetsplan för skolbiblioteket*, 2002

⁹⁰ *Folkbiblioteksmanifestet - Skolbiblioteksmanifestet*, 2000

⁹¹ Bibliotekslagen, 1999

⁹² Bibliotekslagen, 1999, §5

att följa Lpo 94 om man inte har ett skolbibliotek att tillgå. Den synen vill jag stämma in i. Det är elevens behov och lärandets uppgift som står i centrum och då skapas ett bibliotek som är förknippat med undervisningen.

Angående den skolplan som finns i Lunds kommun och som placerar in skolbiblioteket under rubriken ”Fysisk miljö”, där det står att det ska inta en central plats i verksamheten.⁹³ Det låter visserligen som en lovande regel, men överskriften fysisk miljö får en att fundera över om det endast är fysiskt centralt som menas. Det känns som något förlegat att relatera skolbiblioteket enbart till rummet och inte se det som det viktiga pedagogiska verktyg som det har potential att verka som.

7.7 Framtiden

I mina funderingar kring hur framtiden ser ut för skolbiblioteken på friskolorna tar jag upp aspekter som hur de verksamhetsansvariga ser på skolbibliotekets utveckling och samarbetet med andra bibliotek. I min undersökning har jag intresserat mig mycket för de förutsättningar som finns för en friskola att satsa på ett skolbibliotek och vad det är som kan påverka denna satsning. I de flesta fallen är friskolorna relativt nystartade vilket innebär att de har stora kostnader för att investera och starta upp verksamheten. Det påverkar självklart möjligheterna att kunna satsa på ett skolbibliotek på den egna skolan. Detta problem tas också upp av Gunnel Mohme i en artikel i *bis*.⁹⁴

7.7.1 Att våga eller kunna satsa

Bertilsson tog upp att man i dagens skola inte arbetar så mycket med att utveckla skolbiblioteket och att man missar mycket på grund av det. Om man tittar på de projekt som genomförs överallt på skolor och via Skolverket känns det som att det utvecklas överallt, men kanske kan det vara så att man försöker att utveckla på fel sätt? Kanske finns det en alltför biblioteksmässig utveckling där skolbiblioteket fungerar som ett argument i sig. Det kan också vara så att skolbiblioteksutveckling är på tapeten överallt runt om i Sverige, men att det är något som inte uppmärksammas i någon stor utsträckning i skolsammanhang. Kanske ses det som två verksamheter i skolan, undervisningen och skolbiblioteket, vilka ej har samma yrkesforum. Det är intressant att fundera vidare över hur dessa två forum skulle kunna mötas. Talas det möjligen två olika språk, vilka är uttryck för två skilda yrkeskårer?

Det som kom fram tydligt under intervjuerna var att det inte fanns någon homogen åsikt bland de verksamhetsansvariga på friskolorna vad det gäller möjligheterna att kunna satsa på skolbiblioteket eller inte. Åsikterna rörde sig från att det inte fanns ekonomisk möjlighet till att satsa, till att det till och med var lättare för en friskola att satsa än för den kommunala skolan. En av respondenternas åsikt som kom fram i en intervju och som jag fastnade vid, var den om att en satsning inte enbart behövde gälla en friskola. Respondenten såg möjligheten att satsa på ett annat sätt, nämligen att man skulle kunna gå samman några stycken friskolor för att satsa på ett skolbibliotek. Nu är de flesta friskolor relativt små jämfört med en kommunal skola och det är väl knappast antalet elever som skulle kunna bidra till svårigheter med att vara flera friskolor, utan avståndet. För att man ska kunna arbeta med skolbiblioteket som en pedagogisk resurs i

⁹³ *Skolplan för Lunds kommun 1999–2002 medutblickar mot år 2010*, s. 19

⁹⁴ Mohme, Gunnel, Information – inte reglering är lösningen // *bis*, Nr 1, 2001

skolarbetet krävs det ett avstånd som gynnar att man använder skolbiblioteket i undervisningen och i elevernas sökande efter material. Avståndet kan därmed inte vara alldeles för stort.

I min intervju med Lotta Kårlind och Johanna Hansson framgick det tydligt att de båda försökte se andra lösningar än de traditionella. Om det nu är så att många skolbibliotek är väldigt små och skolorna inte har de ekonomiska möjligheter som finns till att satsa på egen hand, kanske det finns möjligheter till att samarbeta. Det är ju en tanke som även Andersson på Apelskolan tar upp när frågan om samarbete kommer upp. Andersson kan tänka sig en alternativ lösning på detta genom ett samarbete med andra friskolor.

Faktorer som respondenterna tar upp som hinder för att det ska vara möjligt att satsa på skolbiblioteket är tid, pengar och någon som tar ansvar. Det sistnämnda är en intressant synpunkt då det är respondenterna som är huvudansvariga. Ansvarstagandet kan relateras till Anette Ekströms åsikt att om det inte finns en klar ansvarsfördelning i arbetsplanen tenderar ansvaret att inte falla på någon.⁹⁵ Enligt min åsikt hade det kanske i flertalet fall varit bra att göra en arbetsplan för skolbiblioteket för att på så sätt lättare fokusera på olika bitar och vem som ska göra vad.

Pengar och resurser skiljer sig inte i stort från den situation som de kommunala grundskolorna befinner sig i. Satsning och utveckling beror ofta inte på att ekonomin är så mycket bättre, utan att man faktiskt har beslutat sig för att satsa på skolbiblioteksverksamheten och ser den som viktig och lönsam för skolans verksamhet.

Det är lätt att konstatera att det är olika nivå på den planerade utvecklingen av skolbiblioteket som nämns. På några av friskolorna finns det en antydning om att man inte har så stora planer inför framtiden och att skolbiblioteket kommer att fortsätta se ut och verka som det gör. På några av skolorna påpekar respondenten den framtida utvecklingen, som i fallet med Apelskolan och Duvträds skolan.

På Apelskolan kommer det att sättas igång en betydande utveckling av skolans bibliotek, i och med att de tänker satsa på att köpa in ett bibliotekssystem, samt avsätta timmar för en biblioteksansvarig som kommer att sköta om biblioteket. Det tyder på att Apelskolan har goda förutsättningar för att ytterligare utveckla biblioteket.

Duvträds skolan planerar i sin tur en flytt av skolbiblioteket så att det får en mer central placering. Vidare på Duvträds skolan, som är i ett uppbyggnadsskede ser respondenten utvecklingen av skolbiblioteket som en viktig del i att utveckla verksamheten.

Här återkommer jag till Anette Ekström, som tar upp vikten av att utvärdera och ifrågasätta det arbete man utför dagligen.⁹⁶ Ekström menar att det inte enbart är skolbiblioteket som ska stå i fokus om man planerar för skolbiblioteksutveckling. Det är dessutom en fråga om att införliva hela diskussionen om skolans arbetssätt och lärande.

⁹⁵ Ekström, Anette, *Arbetsplan för skolbiblioteket – några tankar kring betydelsen av en arbetsplan för verksamhetsutveckling*.

⁹⁶ Ekström, Anette, *Arbetsplan för skolbiblioteket – några tankar kring betydelsen av en arbetsplan för verksamhetsutveckling*.

Detta är åsikter som styrks av Kårlind och Hansson, vilka talar om vikten av diskussionen om lärandet.

Även om det inte finns konkreta planer på att utveckla skolbiblioteket så finns det gott om visioner. Respondenterna vet väl hur de skulle kunna tänka sig att skolbiblioteket skulle kunna fylla en större funktion.

7.7.2 Samarbete med andra bibliotek

Det finns redan i dag ett visst samarbete med andra bibliotek. Det rör sig dock uteslutande om stadsdelsbibliotek. Några skolor besöker regelbundet stadsdelsbiblioteket och en skola har till och med inplanerade besök så att eleverna ska kunna få komma till ett bibliotek. Några respondenter nämner att de inte regelbundet besöker biblioteket med eleverna, men att de uppmanar dem att göra det på fritiden.

Tre av respondenterna uppger att de använder sig av stadsdelsbiblioteket och lånar böcker därifrån. En fjärde respondent berättar hur nöjda de är på skolan över att få besök av bokbussen en gång i månaden. Eftersom de annars inte skulle kunna besöka stadsdelsbiblioteket, då det ligger för långt bort, betyder det väldigt mycket för skolan och inte allra minst för eleverna som på det viset regelbundet får besöka ett bibliotek.

Återigen kan jag knyta an till vad Lotta Kårlind och Johanna Hansson har att säga i samarbetsfrågan, nämligen den att vi måste tänka i nya banor. Kanske finns det andra möjligheter att samarbeta. Det är kanske inte omöjligt att samarbeta om en bibliotekarietjänst för att ta ett exempel. Jag tror att det handlar om att sätta sig ned och diskutera vilka möjligheter som finns och kanske är det ett tillfälle för kommunen att bli en samarbetspartner.

7.7.3 Den verksamhetsansvariges roll

De verksamhetsansvariga har en mångfacetterad roll som pedagogiskt och administrativt ansvariga. Resultat att uppnå, visioner att sträva efter, omsorg om andra och olika gruppers politiska intentioner är viktigt att ha i bakhuvudet när man tittar på skolans värld.

I intervjuerna ställde jag frågan hur den verksamhetsansvarige såg på sig själv och sin roll för skolbiblioteksutveckling. De flesta såg sig själva som ansvariga, det är ju de som har det yttersta ansvaret. Någon betonade att det ekonomiska ansvaret låg på den stiftelse som var huvudman för skolan. Det sägs i litteraturen ”att det är traditioner och attityder som avgör”⁹⁷ vilket skolbiblioteket en skola har. Kanske är det så även i det här fallet. Det är svårt att uttala sig om, men visst är det så att det bara har blivit en boksamling och att den behövde en placering, snarare än ett medvetet beslut att ha ett skolbibliotek. Det kan naturligtvis även bero på att friskolorna i de flesta fall är nystartade att de inte har haft tid, ekonomi och ork att ta tag i skolbiblioteket ännu.

⁹⁷ Almerud, Peter, *Skolbibliotek som arbetsätt*, 1997, s. 5

7.8 Analys efter Loertschers taxonomi

I detta avsnitt kommer jag att göra en analys efter Loertschers taxonomi för att se vilken nivå de olika skolorna har nått upp till. Eftersom alla intervjuer ägde rum ute på respektive friskola gav det mig tillfälle att göra en observation av skolbiblioteket. Observationerna kombinerat med intervjuerna gav de resultat vilka jag applicerar Loertschers taxonomi på.

Loertschers tre grundnivåer som man kan mäta skolbibliotekets roll efter är **lagerlokal, service och det undersökande arbetssättet**. Efter de resultat jag har fått fram kan jag dra slutsatsen att samtliga skolbibliotek fungerar som lagerlokal. Skolbiblioteket används enbart som ett rum där man förvarar böcker. I några fall använder man det för att arbeta men jag bedömer det inte som tillräckligt för att höja sig upp bland grundnivåerna, eftersom det saknas en medveten ordning och service som utgår från skolbiblioteket.

För att nå upp till den andra nivån som handlar om service krävs det att det finns någon ansvarig person som kan vägleda och ge service och det är det ingen av skolorna som har. I något fall finns det en lärare som har skolbiblioteket som ansvarsområde, men ändå inte har någon nedsatt tid för att arbeta med skolbiblioteket. Det anser jag vara otillräckligt för att göra det möjligt att arbeta vägledande i skolbiblioteket och därmed nå upp till nivå två.

Nivå tre innebär att man verkligen ser till skolbiblioteket som funktion och att det är en viktig och grundläggande del av skolans sätt att arbeta. Även på denna nivå uppfyller inget av skolbiblioteken att man arbetar med skolbiblioteket som en del av skolans pedagogik. På några skolor har man valt att arbeta tematiskt och det undersökande arbetssättet är tydligt. Däremot har man inte satsat på sitt skolbibliotek för att utveckla det till att bli serviceinriktat. Det finns inte tillräckligt med media, utrymme och personal och skolbiblioteket är inte konkret involverat i den pedagogiska planeringen.

Mina resultat som presenterats ovan innebär att de fem skolbiblioteken kan placeras på den nivå som Loertscher kallar lagerlokalen.

Här följer en summering av Loertschers ansvarspunkter vilka återfinns i kapitel 5.5. Ansvarspunkterna åtföljs av en analys av friskolornas skolbibliotek.

Ansvarspunkt ett handlar om biblioteket som fysiskt rum, där yta, medier och anställda i skolbiblioteket uppfyller den rekommenderade lägsta standard.

Ansvarspunkt två handlar om biblioteket som en oberoende enhet. Standarden är bättre än den lägsta. Det finns möjlighet att göra inköp av media, tillräcklig yta och utrustning för att täcka tekniska behov. Personal finns att tillgå och den bör vara administrativt, pedagogiskt och tekniskt kunnig efter de behov som finns. Skolbiblioteket är tillgängligt och välkomnande.

I **ansvarspunkt tre** poängteras integrering av skolbiblioteket i skolans pedagogiska verksamhet.

Ansvarspunkt fyra tar upp utvecklingen av skolbiblioteket där de anställda i skolbiblioteket deltar i planeringen av skolans förändringsarbete.

Dessa ovanstående punkter anger samarbetets grad mellan lärarna och skolbiblioteket och dess personal. Vid mer utvecklade samarbete så förstärks skolbibliotekets aktiva roll.

Ingen av skolorna har ett skolbibliotek som kan påstås uppfylla det Loertscher tar upp i ansvarspunkt två, tre och fyra. Däremot finns det planer på framtida satsning, som till exempel på Apelskolan. Det uttrycks även förhoppningar om att kunna utveckla verksamheten från ett flertal respondenter. Hos någon enstaka respondent är intresset relativt svagt, hos en finns det inte ekonomiska möjligheter.

Det finns inte ett skolbibliotek på friskolorna i Lunds kommun som kan anses tillräckligt för att kunna arbeta efter den pedagogik som skolan företräder, förutom en av skolorna, som inte har böcker som en viktig del i sin undervisning på samma sätt som de övriga skolorna. Samtliga av friskolorna måste förlita sig på böcker från andra bibliotek. Det må vara så att det fungerar väl och att man samarbetar med stadsdelsbibliotek på ett fungerande sätt, men det är omöjligt att till största delen klara sig med det material som finns på skolan.

7.9 Friskolan och skolbiblioteket – en kort summering

Fyra av de fem friskolor följde en sådan pedagogik att jag bedömde att det hade varit lämpligt med ett skolbibliotek. Det finns inget som tyder på att friskolorna rent generellt skulle ha svårare för att satsa på skolbiblioteksutveckling än en kommunal skola. Det som är markant och som påverkar friskolorna och ekonomin är att det ofta rör sig om små skolor vilka inte har samma ekonomiska underlag att röra sig med. Men det finns intresse, vilja och ett behov av att satsa på skolbiblioteket på flera av skolorna som ingick i undersökningen. Det krävs ett nytt sätt att se på vilka möjligheter som finns och även nya sätt att se på skolbiblioteket.

Kommunerna bör inte ta avstånd från friskolorna utan vara delaktiga i planeringen av resurser. Det gäller ju även att ta upp diskussioner som rör användandet av kommunala medel. Som Johanna Hansson påpekade, är det viktigt att vi bortser från vilken huvudman en skola har och utgår ifrån att det går att samarbeta i alla fall. Det finns goda möjligheter för friskolornas del att satsa på skolbiblioteket. Det som behövs är vägledning, samverkan och viljan att satsa.

7.10 Slutsats

Det resultat jag har fått fram i den här uppsatsen presenteras i detta avsnitt.

Efter Loertschers taxonomi nådde skolorna i samtliga fall upp till nivå ett. Det innebär att skolbiblioteket främst används och även betraktas som en förvaringslokal för skolans litteratur. Denna slutsats styrks även av mina observationer av skolbiblioteken.

Även i planeringsfrågorna kom det fram att respondenterna främst såg skolbiblioteket som en förvaringslokal och inte som en funktion i skolans verksamhet.

Synen på vad som kan räknas som läromedel är vid hos respondenterna. Däremot är det oftast en traditionell budgetindelning mellan läromedel och fack- och skönlitteratur. Något som delvis motsätter skolornas arbetssätt.

Informationssökning är en del av skolans undervisning som inte relateras till skolbiblioteket eller skolbibliotekarien. Det verkar finnas ett behov på skolorna att utveckla strategier för hur undervisningen i informationssökning bör gå till och hur eleverna ska kunna lära sig att kritiskt granska information och ifrågasätta. I läroplanen är det en del som poängteras. Det gäller både sökning i litteratur och via Internet. Flera respondenter uttryckte dock ett behov av att utforma en strategi för informationssökning

Att det finns en ansvarig person upplevs som viktigt och för flera respondenter är det viktigt att det är en fackutbildad skolbibliotekarie. Den här inställningen gör att man osökt kommer att tänka på följdfrågan hur det ser ut på skolan. Vad är det som påverkar att man inte har en skolbibliotekarie?

Arbetsplaner som omfattar skolbiblioteket kan ses som obefintliga på skolorna, med undantag av en skola där respondenten anser att arbetsplanen i svenska täcker in skolbiblioteket. Däremot kan det ifrågasättas om den arbetsplanen kan räknas som en arbetsplan för skolbiblioteket.

De styrdokument vilka stärker skolbibliotekets roll är, förutom läroplanen okända för respondenterna. Styrdokument som Bibliotekslagen eller Unescos skolbiblioteksmanifest, har inte påverkat respondenternas syn på och förhållningssätt till skolbiblioteket. Till största delen berodde respondentens åsikter på det egna intresset av böcker och bibliotek.

Angående friskolornas möjligheter att satsa på skolbiblioteksutveckling har det i min undersökning inte kommit fram ett enhetligt svar på denna fråga. Ekonomiska begränsningar är en anledning, men även att det inte har funnits någon som har ansvarat för verksamheten har påverkat skolans förhållningssätt. En intressant följdfråga är hur kommer vi då till rätta med dessa problem? Ekonomifrågan kräver ökade resurser eller omfördelning och omprioritering av resurserna. Däremot är det svårare med ansvaret. Vem ska ta ansvaret för skolbiblioteket om det inte finns en person som har det som speciell uppgift?

7.11 Förslag till vidare forskning

Det som speciellt har fångat mitt intresse under uppsatsarbetets gång är problematiken med yrkesrollerna. Läraryrket och bibliotekarieryrket är två olika yrken som följer två olika sätt att se på exempelvis informationssökning och pedagogik. Som bibliotekarie är det viktigt att arbeta pedagogiskt, men kanske med ett annat fokus än läraren. I skolans värld tenderar det till att bli två vitt skilda yrken och två uppgifter i skolans värld, men är rollerna egentligen så olika?

En annan fråga som hade varit intressant att gå vidare med är att ytterligare undersöka friskolorna och skolbiblioteksfrågan. Hur ska vi kunna gå vidare för att utveckla de små skolbibliotek som det ofta handlar om? Vilka möjligheter finns och hur ser man på

dessa frågor i kommunen? Vilket ansvar har kommunen och vilken inställning har politikerna till skolbibliotek?

8 SAMMANFATTNING

Målet med uppsatsen är att undersöka friskolorna inom Lunds kommun och titta på vilka rådande förutsättningar och inställningar till att driva en skolbiblioteksverksamhet som finns hos de verksamhetsansvariga.

I min inledning tar jag upp bakgrunden till mitt ämnesval.

Uppsatsens frågeställning har varit följande:

- Finns det ett skolbibliotek eller funktioner som kan jämföras med det som enligt litteratur och forskningskällor relateras till skolbiblioteksverksamhet?
- Vad har skolans verksamhetsansvarige för grundsyn på skolbibliotek och på vilket sätt kan det ha kommit att prägla verksamheten?
- Finns det i nuläget något styrdokument motsvarande en lokal arbetsplan, vilken omfattar skolbiblioteksfunktioner och sätter dessa i relation till skolans pedagogiska verksamhet?
- Hur förhåller sig den verksamhetsansvarige till styrdokument som läroplanen, bibliotekslagen och UNESCO:s skolbiblioteksmanifest?
- På vilket sätt, sätts bibliotek, informationssökning och skolbiblioteksfunktioner in i ett framtida perspektiv på skolan?

I metoddelen redogör jag för de metoder som jag valde att använda mig av.

Mina undersökningar inleddes med en enkät vilken bidrog med faktamaterial till uppsatsen och för min egen förståelse. Tanken var att enkäten skulle ge mig lite mer kunskap om friskolorna och att det skulle bli lättare att konstruera intervjufrågorna. Jag har genomfört fem stycken kvalitativa intervjuer med verksamhetsansvariga vid fem av kommunens sju friskolor. Intervjuerna har till sin art varit semistrukturerade och det jag ville få fram i mina intervjuer var dels hur arbetet på skolan med skolbibliotek gick till, samt ta del av den verksamhetsansvariges syn och inställning till skolbibliotek.

Ytterligare viktiga frågor som har kommit upp under uppsatsens gång är huruvida det är svårare för en friskola än den kommunala skolan att satsa på att utveckla sitt skolbibliotek.

I kapitlet om friskolan går jag grundligt igenom vad det är som gör en friskola till en friskola, regler och lagar som är speciella just för friskolan, samt friskolans utveckling. Friskolor är inget nytt i samhället, tidigare rörde det sig främst om privatskolor. En privatskola finansieras ofta genom avgifter från eleven, medan friskolan är gratis precis som den kommunala grundskolan. Genom skolpengens införande 1992 förändrades friskolans roll. På grund av att reglerna ändrades så innebär det en klar förbättring och ökade möjligheter att starta friskolor. Den nya lagen innebär att kommunen avsätter en summa till skolpeng för varje elev. Denna skolpeng tillfaller sedan den skola i vilken eleven väljer att gå i.

I kapitlet om den verksamhetsansvarige går jag in på rollen och lite om skolbiblioteksutveckling.

Kapitlet skolbibliotek tar upp grundläggande begrepp inom skolbibliotek, styrdokument som finns och det innehåller en litteraturlista som tar upp litteratur om skolbibliotek.

Mitt sökande efter litteratur om ämnet friskolor och skolbibliotek gav inte något stort resultat, vilket föranledde mig till att genomföra två intervjuer med informanter från Skolverket och Statens kulturråd. Informanterna fick svara på frågor som rör friskolor och skolbiblioteksverksamhet samt lite om skolbiblioteksverksamhet i stort. På det viset har jag fått bra synpunkter från två betydelsefulla myndigheter inom områdena skola och bibliotek.

En presentation av myndigheterna och en redovisning av informantintervjuerna ges i kapitlet om skolbibliotek.

Loertschers taxonomi introduceras i slutet av kapitlet om skolbibliotek och är en av de teorier som jag stödjer min undersökning på. Loertscher har konstruerat en slags måttstock eller värderingsskala för att mäta nivån på ett skolbibliotek samt vilken betydelse det har för eleverna, lärarna och även för de ansvariga. Som teori använder jag dock enbart nivåerna för de ansvariga eftersom det är min inriktning.

Andra teorier som jag använder mig av är den verksamhetsansvariges roll samt åsikter om vad som bör finnas i ett skolbibliotek och hur det kan utvecklas.

Resultatredovisningen innehåller redovisningen av de fem intervjuer som jag gjorde ute på skolorna i april och maj 2002. Svaren är tematiskt ordnade efter frågans art och följer de frågor som jag har använt i intervjuerna. För att det skulle bli lättare för läsaren att följa med i resultatredovisningen av frågorna valde jag att döpa varje skola slumpvis efter A-E. Respondenten har sedan tillsetts ett efternamn på samma begynnelsebokstav. På det viset förvissar jag mig om att det är en helt anonym framställning.

I analyskapitlet presenterar jag de resultat jag har fått fram och väver samman det i en diskussion relaterat till det bakgrundsmaterial som jag använder i uppsatsen. Jag gör en analys av skolbiblioteket efter Loertschers taxonomi och kommer fram till att den ansvarspunkt som något av skolbiblioteken kan sägas leva upp till är den första grundnivån, skolbiblioteket som lagerlokal, som Loertscher talar om. Dessutom tar jag upp framtida aspekter som respondenterna har vidrört i intervjuerna. Det visade sig att det inte fanns någon enhetlighet i hindren som nämndes; ekonomiska ramar, tid och ansvar.

På vägen har jag stött på resultat som varit oväntat som att det från en respondent kom fram ett relativt konkret förslag på samarbete. Det togs även upp i de båda informantintervjuer som jag genomförde, nämligen att nya synsätt behövdes och att det skulle kunna vara möjligt att samarbeta med andra skolor, oavsett om det gäller samarbete med en skola med annan huvudman eller med folkbiblioteket. Dessa åsikter stöds av respondenterna som intervjuades.

På det hela taget finns det ett stort intresse från friskolorna för att satsa. Det är viktigt att i nuläget se på vilka möjligheter som finns till det.

9 KÄLLFÖRTECKNING

Otryckta källor

2002-03-18 Telefonsamtal med Mats Hansson, Kommunkontoret, Lund

2002-05-10 Intervju med Andersson, Apelskolan

2002-05-13 Intervju med Bertilsson, Björkskolan

2002-05-29 Intervju med Carlsson, Cederskolan

2002-05-30 Intervju med Davidsson, Duvträds skolan

2002-06-13 Intervju med Eriksson, Ekskolan

2002-06-19 Intervju med Lotta Kårlind, Skolverket

2002-08-08 Intervju med Johanna Hansson, Statens kulturråd

Ljudupptagningar 2002-05-10 – 2002-06-19 med utskrifter finns i författarens ägo.

Tryckta källor

Almerud, Peter (1997). *Skolbibliotek som arbetsätt*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.

Avtal fristående skola – kommun, Dnr Ks 604/00. Lund: Lunds kommun.

Bibliotekslag: SFS 1996:1596 (1996). Stockholm: Kulturdepartementet.

Egerbladh, Thor & Tiller, Tom (1998). *Forskning i skolans vardag*. Lund: Studentlitteratur.

Ejlertsson, Göran (1996). *Enkäten i praktiken: En handbok i enkätmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Ekström, Anette (2002). *Arbetsplan för skolbiblioteket: Några tankar kring betydelsen av en arbetsplan för verksamhetsutveckling*.

Eliasson, Anette & Lindö, Rigmor (1999). *Det öppna lärorummet: Som grogrund för kunskapande*. Stockholm: Liber.

Folkbiblioteksmanifestet. Skolbiblioteksmanifestet (2000). (Svenska Unescorådets skriftserie nr 2, 2000). Stockholm: Regeringskansliets grafiska service.

Fristående grundskolor (2001). Stockholm: Norstedts Juridik.

Förordning om fristående skolor, SFS: 1996: 1206, *Skollag och skolförordningar*, (SOS 1999). Utbildningsväsendets författningsböcker, Stockholm: Norstedts Juridik.

Gómez, Elsa & Swenne, Margareta (1996). *Aktivt lärande med skolbibliotek: Idéer och metoder för lärare och bibliotekspersonal i grundskolan*. Lund: Bibliotekstjänst i samarbete med Statens skolverk.

Grundskoleförordningen, SFS: 1998: 747, *Skollag och skolförordningar*, (SOS 1999). Utbildningsväsendets författningsböcker, Stockholm: Norstedts Juridik.

Hansson, Johanna (1999). Det är något motsägelsefullt med skolbiblioteken. *Barn & Kultur*, nr 4/5, s. 93-94.

Hellman, Jonas (2000). *Det blommar i Skolsverige*. Stockholm: Timbro/CVV – Centrum för välfärd efter välfärdsstaten.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik : Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Kühne, Brigitte (1993). *Biblioteket – skolans hjärna? Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Limberg, Louise, Hultgren, Frances & Jarneving, Bo (2002). *Informationssökning och lärande : en forskningsöversikt*. Stockholm: Liber.

Limberg, Louise (1990). *Skolbibliotek för kunskapande och skapande*. Stockholm: Skolöverstyrelsen och Utbildningsförlaget.

Loertscher, David V. (1988). *Taxonomies of the school library media program*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited.

Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna : Lpo 94 : Lpf 94. SKOLFS: 1998:15, *Skollag och skolförordningar*, (SOS 1999). Utbildningsväsendets författningsböcker. Stockholm: Norstedts Juridik.

Maltén, Arne (2000). *Det pedagogiska ledarskapet*. Lund: Studentlitteratur.

Mohme, Gunnel (2001). Information – inte reglering är lösningen. *Bis*, nr 1, 2001

Nilsson, Jan (1997). *Tematisk undervisning*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Monica (1998). *Skolbiblioteket – skolans informationscentrum. En praktisk handledning för skolbibliotekarier, lärare och skolledare*. Lund: Studentlitteratur.

Skolbiblioteken i Sverige : kartläggning, analys och probleminventering (1999). (Rapport från Statens kulturråd 1999:1). Stockholm: Statens kulturråd .

Skolbibliotekscentralen (2002). *Skolbiblioteket - att arbeta som skolbibliotekarie eller lärarbibliotekarie inom grundskolan i Lund : informationsmaterial och en handledning*. Lund: Skolbibliotekscentralen.

Barnomsorg, skola, vuxenutbildning : Skolverkets lägesbedömning 2001 (2001). Skolverkets rapport. Nr 211. Stockholm: Skolverket.

Skollagen (2002). *Skollagen med kommentarer*. Stockholm: Gothia

Skollag och skolförordningar (SOS 1999). Utbildningsväsendets författningsböcker. Stockholm: Norstedts Juridik.

Elektroniska källor

Friskolornas riksförbund
<http://www.friskola.se> [2002-04-10]

Engqvist, Helena (2002). *Färre vill starta fristående skolor*.
<http://www.skolverket.se/om/uppgifter.shtml> [2002-04-10]

Jundin, Silja (2001). *Uppgifter*.
<http://www.skolverket.se> [2001-06-14]

Skolplan för Lunds kommun (1999-05-27)
<http://media.lund.se/lkom/LKOM-BE8294AE-F8EA-11D3-9D94-0000F806C5EF/skolplan.pdf>
[02-03-20]

Skolverket (2002-03-22)
http://www3.skolverket.se/FRI_CACHE/FAFX.htm
[2002-03-28]

Vad gör Kulturrådet? (00-12-07)
<http://www.kur.se> [02-04-10]

BILAGA 1 - Enkät

Till Dig som är ansvarig rektor för friskoleverksamheten!

Mitt namn är Daniella Melin och jag är verksam vid SkolBiblioteksCentralen i Lund. Mitt syfte med det här brevet är dock i egenskap av studerande inom Biblioteks- och Informationsvetenskap i Borås. Under våren kommer jag att avsluta min utbildning med att skriva magisteruppsats. Ämnet jag har valt är mycket aktuellt, både ur skolvärldens och biblioteksvärldens synvinkel, nämligen "Friskolorna och skolbiblioteket". Ett ämnesområde som det finns väldigt lite skrivet om och som jag anser bör belysas i debatten. Syftet med uppsatsen är att belysa skillnaderna och även förutsättningarna för etableringen av ett skolbibliotek inom friskolevärlden jämfört med i den kommunala grundskolan. Med hjälp av pedagogiska och organisatoriska aspekter ämnar jag att ge en bild av synen på skolbiblioteket i friskolan i dagens läge och i framtiden.

Du har valts ut, tillsammans med samtliga ansvariga rektorer vid Lunds friskolor på grundskolenivå, att delta i en enkät. Det är helt frivilligt att delta, men för att undersökningen skall kunna bli av god kvalitet och ge ett tillförlitligt forskningsresultat så ber jag Dig att ställa upp. Enkäten kommer slutligen att mynna ut i en intervju och det finns i enkäten möjlighet att uppge om Du kan tänka dig att medverka. Jag kommer sedermera att efter enkätens genomförande kontakta alla berörda för intervju, vilken kommer att utföras i mars eller april. Intervjun beräknas att ta max en timme att genomföra.

Svaren kommer att behandlas helt **konfidentiellt**, dvs det kommer enbart att vara jag som vet vem som har svarat vad på frågorna. Personnamn och skolor kommer garanterat **inte** nämnas i magisteruppsatsen.

Om Du har några frågor angående enkäten eller undersökningens syfte är Du välkommen att kontakta Daniella Melin enligt uppgifter nedan.

Jag ber Dig allra vänligast att skicka in Ditt svar i det frankerade kuvertet inom en vecka.

Tack på förhand för Din medverkan!
Hälsningar Daniella Melin

Daniella Melin
Domherrev. 3
227 31 Lund
Tlf. till arbetet: 046-35 71 64
e-post: daniella.melin@lund.se

Lund 020314

Följande frågor är av allmän karaktär och rena faktafrågor om den skola Du företräder.

Skolans namn:.....

Ditt namn:.....

E-postadress:.....

Telefonnummer dagtid:.....

1. Hur många elever finns på skolan i nuläget? Antal:.....

2. Vilken inriktning har skolan?.....

Följande frågor besvaras av de vars skola är fullt utbyggd:

3. När blev skolan fullt utbyggd? År:.....

4. Vilka klasser omfattar skolan? Klass:.....

Följande frågor besvaras av de vars skola inte är fullt utbyggd:

5. När planeras skolan vara fullt utbyggd? År:.....

6. Vilka klasser omfattar skolan? Klass:.....

7. Hur många elever planerar ni att ha när skolan är fullt utbyggd? Antal:.....

Följande frågor rör skolbiblioteksverksamhet.

8. Finns något av följande på skolan?

Skolbibliotek

Bokrum

Boksamling

9. Finns skolbibliotek, bokrum eller boksamling omnämnt i någon arbetsplan som finns på Din skola?

Ja

Nej

10. Är tillgången till information eller litteratur omnämnt i någon arbetsplan som finns på Din skola?

Ja

Nej

Följande frågor rör arbetssätt. Fråga 11 och 12 besvaras genom att Du kryssar i de alternativ Du anser passar.

11. Hur tillgodoser ni behovet av fack- och skönlitteratur i undervisningen?

- eget skolbibliotek / bokbestånd
- lån från andra bibliotek
- lån från SkolBiblioteksCentralen
- annat, nämligen.....

12. Hur inhämtas information och litteratur som eleverna använder i skolan?

- läraren och eleverna inhämtar tillsammans
- läraren inhämtar
- eleven inhämtar själv

13. Hur många datorer som får användas av eleverna finns på skolan?

Antal datorer:.....

Kan Du tänka Dig att ställa upp på en intervju?

- Ja
- Nej

Om Du svarat ja på ovanstående fråga, vilken tid nås du säkrast på?.....

Sist vill jag tacka Dig ännu en gång för Din medverkan.

BILAGA 2 – Intervjumall till respondentintervju

*Huvudman för skolan?

*Er skola har...inriktning (ex specialpedagogisk), kan du beskriva era arbetsmetoder lite övergripande? På vilket sätt särskiljer ni er från den kommunala grundskolans arbetsmetoder?

*Följer ni läroplanen Lpo 94, eller har ni en egen?

*Vad är ett skolbibliotek för dig?

*Vad anser du som rektor om skolbibliotekets verksamhetens roll i skolans pedagogiska verksamhet?

*Vilka funktioner bör ett skolbibliotek innehålla enligt dina åsikter?

*Vilken roll anser du att ett skolbibliotek kan få i en skolas verksamhet?

3*Hur stor budget har ni avsatt för läromedel?

*Vad räknar du in som läromedel?

*Arbetar ni mycket utifrån traditionella läromedel?

*Hur ser du på skön- och facklitteratur jämfört med läromedel?

*Vilken roll spelar läromedel respektive skön- och facklitteratur för era arbetsmetoder?

*Finns det i skolans budget avsatt ekonomiska medel som möjliggör regelbundna inköp av skön- och facklitteratur?

*Var förvarar ni skolans läromedel?

4*Ni har ... antal datorer. Var är de placerade i skolan? Finns det någon dator i anslutning till boksamlingen?

5* Angående den nya tekniken som har medfört nya sätt att få tillgång till information.

*Har det på något sätt påverkat undervisningen på din skola?

*På vilket sätt använder ni datorerna?

*Hur lär sig eleverna att inhämta information?

*Vilka möjligheter och svårigheter ser du i de utmaningar som den nya tekniken innebär?

*Skapar det nya förväntningar och krav? På vilket sätt?

*Vad har den tekniken inneburit konkret för er skola?

6*Personal

*Finns det personal som är ansvarig för biblioteket/boksamlingen?

*Hur viktigt anser du att det är med en ansvarig för boksamlingen/biblioteket?

*Bör den ansvarige vara biblioteksutbildad?

Hur mycket tid har den biblioteksansvarige avsatt för att sköta verksamheten?

Är den biblioteksansvarige utbildad bibliotekarie eller har personen på något annat sätt fått kunskap om hur man sköter biblioteket?

Vad ingår i den ansvariges uppgifter?

*På vilka olika sätt tillgodoser ni behovet av information idag?

7*Tillgänglighet – får elever och lärare ta del av skolans boksamling eller bibliotek under hela dagen?

*Har ni kontakt med andra bibliotek? Vilka och på vilket sätt?

*Finns det önskemål om utökat samarbete? På vilket sätt?

*Gör klasserna / eleverna regelbundet besök på andra bibliotek?

8 *I enkäten frågade jag om ni hade någon arbetsplan där biblioteket omnämns, har ni någon arbetsplan?

*Har ni någon lokal skolplan? Kan jag få ett ex av den?

*Har ni några nedskrivna verksamhetsmål?

*Finns det planer på att skriva en lokal skolplan, där bibliotek nämns?

*Hur förhåller ni er till Lunds kommuns skolplan?

*Följer ni Lpo 94?

8*Biblioteksgrupp?

Har ni någon slags förenad planering rörande biblioteket? Finns det liknande som främjar integrering av verksamhet som rör bibliotek generellt eller behandlar förhållningssättet till biblioteket i den pedagogiska verksamheten på skolan?

*Någon slags planering av biblioteksanvändning generellt?

9*Personalutveckling? Har det genomförts någon fortbildning för skolans anställda där målet var att lära sig att använda biblioteksresurser?

*Informationssökning?

10*Arbetsätt

*Man talar ofta om det undersökande arbetsättet. Vad tänker du på när du hör det begreppet? Hur skulle du vilja beskriva det?

*I Lunds kommuns skolplan står att varje barn ska ges bästa möjliga förutsättningar att utvecklas till "kunskapssökande samhällsmedborgare". Hur ser du på rektor på det? På vilket sätt kan man leva upp till det?

11*Vad beror skolbibliotekets utveckling på?

*Hur ser du på din roll i förhållande till skolbiblioteksverksamheten?

*Hur ser du på skolbiblioteket i framtiden på er skola?

*Vilka möjligheter och svårigheter finns det för er som friskola att satsa ytterligare på skolbiblioteket? Er boksamling?

*Anser du att era möjligheter skiljer sig från de kommunala skolorna?

*OM det fanns möjlighet att utveckla skolbiblioteket, vilka funktioner eller delar av skolbiblioteksverksamhet skulle du då vilja satsa på? Hinder,svårigheter

*Vad skulle en investering i ett skolbibliotek kunna innebära för din skola?

Styrdokument

*Har du kommit i kontakt med några styrdokument rörande skolbibliotek som du anser har varit betydande för din syn på skolbibliotek?

*I Lunds kommuns skolplan under rubriken "Fysisk miljö" står det att "skolbibliotek/mediatek intar en central plats i verksamheten".

Vad anser du om en sådan formulering?

*I bibliotekslagens paragraf fem står "Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen".

*Uttrycket lämpligt fördelade skolbibliotek...vad anser du om det i ett styrdokument?

Känner du som rektor att det stämmer för er situation?

*Känner du till Unescos skolbiblioteksmanifest?

*Vill du tillägga något?

BILAGA 3 - Intervjumall till informantintervju

Statens Kulturråd och Skolverket har ju nyligen avtalat om att samarbete ska ske, bland annat kring de fristående skolorna och skolbiblioteksresurser. På vilket sätt kommer detta samarbete att utformas? Finns det redan nu några konkreta förslag?

Vilket stöd tror du att friskolorna är i behov av när det gäller skolbiblioteksresurser?

På vilket sätt kan Statens kulturråd / Skolverket arbeta för vidare utveckling av de fristående skolornas skolbiblioteksutveckling?

Vilka svårigheter och möjligheter ser du att det finns för friskolorna att satsa på skolbiblioteksutveckling?

Vad är det som påverkar biblioteksutvecklingen på en skola, enligt din uppfattning? Vilken roll anser du att rektorn har?

Tror du att rektors kunskap om skolbiblioteket är god, eller behöver den stärkas?

Ser du några möjligheter i framtiden till skolbibliotekssamarbete friskolor emellan?

Vad anser du om skolbibliotekets roll i skolans verksamhet, främst pedagogiskt?

I Sverige har vi ett antal styrdokument, som Bibliotekslagen, Lpo 94, Unescos skolbiblioteksmanifest och lokala skolplaner där skolbiblioteket nämns. Är dessa styrdokument tillräckliga? Oftast är de vida i sina formuleringar och anger inga riktlinjer, anser du att styrdokumenterna bör skärpas eller finns det andra vägar att gå?

Vilken vikt är det att ha en arbetsplan på skolan där skolbiblioteket nämns?